

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานีในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.2 ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.4 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา
 - 2.1 นโยบายการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา
 - 2.2 แนวคิดในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา
 - 2.3 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในโรงเรียน
 - 2.4 สภาพปัญหาเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา
3. ความรู้เกี่ยวกับยุทธศาสตร์
 - 3.1 ความหมายของการกำหนดยุทธศาสตร์
 - 3.2 ความจำเป็นของการกำหนดยุทธศาสตร์
 - 3.3 ประโยชน์ของการกำหนดยุทธศาสตร์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบความคิดในการวิจัย

ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถแก้ไขปัญหาของมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2541 : 11)

รัตนะ บัวสนธ์ (2537 : 176) อธิบายความหมายภูมิปัญญาว่า เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสงบสุข ทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้าน

ชลธิรา สัตยวิวัฒนา (2534: 83 , อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541:12) อธิบายว่าภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสมสืบทอดกันกรองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลายไร้เอกภาพ แต่ก็ได้ประสมประสานกันจนเป็นเหลี่ยมมุมที่จรสแสงคงทนและทำทายตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภาพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็นเอกลักษณ์ (Identity)

ธวัช ปุณโณชก (2537 : 40-42) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีทำนา การไถนา การใช้ควายในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยใช้ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินจี้กระต๊ามาชั้นน้ำ ต้มให้เหือดแห้งเป็นเกลือขาว ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

จากแนวความคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อของมนุษย์ที่สั่งสมกันมานาน เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ แล้วนำมาเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยผ่านทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนนั้น ๆ ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ส่วนคำว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" (Local Wisdom) เป็นคำที่มีผู้อธิบายไว้สอดคล้องกับคำอื่น ๆ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน และภูมิปัญญาไทย มีนักการศึกษาบางคนและหน่วยงานทางการศึกษาได้อธิบายไว้ต่างกันบ้างดังต่อไปนี้

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2539 :3) ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิตโดยได้รับการถ่ายทอด และกลั่นกรองเป็นระยะเวลายาวนาน

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2538 : 47) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัย มีความสะดวกสบาย สุขสงบ และบันเทิงใจ อาจเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้

นิพนธ์ กินาวงค์ (2537 : 45) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงพื้นความรู้ความสามารถของบุคคลในอาชีพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่นซึ่งมีส่วนเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2536 : 27) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมอันมีเอกลักษณ์ องค์กรนั้นแสดงออกถึงการเกื้อกูลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 6) อธิบายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นสิ่งที่มีขอบเขตกว้างขวางลึกซึ้ง หมายถึง คตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัว และการเลือกเฟ้นความคิดวิธีการใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผลเป็นเรื่องของการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน

ธวัช ปุณโณชก (2537 : 30) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเอง และทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบทอดกันมา

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมานั้น พอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรู้หรือองค์ความรู้ที่มนุษย์ค้นพบซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สั่งสมประสบการณ์มาหลาย ชั่วคน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง ปลอดภัยมีความสุขในชุมชน

นนทสาร สีสลับ (2541 : 11 - 29) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ซึ่งได้เรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และผู้ที่มีความรู้ในชุมชน ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตเป็นแนวทางหลักเกณฑ์ มีวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์กับผู้ลี้ภัยไปแล้วกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกับธรรมชาติ ความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอด มีการปรับปรุง ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทาง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ศรีศักร วัลลิโภคม (2535 : 6) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ ในการปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทำให้ มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น

ออแลนโด (Orlando. 1988 : 23 , อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 13) อธิบายว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นศาสตร์ของประชาชนเรื่องพื้นบ้าน เป็นความรู้ชาวบ้าน ที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของเขา ความรู้ ดังกล่าวไม่ได้จัดเข้ารหัสเก็บไว้ แต่เป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้ มีพลังและสำคัญยิ่ง ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิต อยู่รอดสร้างสรรค์ การผลิตและช่วยในด้านการงานเป็นสิ่งที่สะสมมากกว่าศตวรรษแล้ว เป็น โครงสร้างความรู้ที่มีหลักการมีเหตุ และมีผลในตัวเอง

วิจิต นันทสุวรรณ (2528 : 94 , อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 12) ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิตการใช้ชีวิตอย่างมี ความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นมาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนมีการเรียนรู้ และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งและมีการปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นคำว่าภูมิปัญญาไทยมีความหมายสอดคล้องกับภูมิปัญญา ท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านนักการศึกษาไทยหลายท่านได้อธิบายความหมายดังต่อไปนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 204 - 205) อธิบายว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการ เลือกรอง รเรียนรู้ ปรุแง แต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตของคน ไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2537 : 62 , อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 15) ได้อธิบายคำว่าภูมิปัญญาไทย ว่าเป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนทีเรียนรู้จาก ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลาย ๆ ชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ไขปัญหา ให้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะใน ระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้านภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วน แลกเปลี่ยน เลือกรับ และปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรม

เสรี พงศ์พิศ (2536 : 33) ได้อธิบายความหมายของภูมิปัญญาไทยไว้ว่า เป็นองค์ความรู้ ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทย ที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรง และ

ทางอ้อม ประกอบกับแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง จนเกิดหลอมรวมเป็นแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย ในการแก้ปัญหของการดำรงชีวิต

กุลวิตรา กังคานนท์ (2531 : 64) อธิบายว่า ภูมิปัญญาไทยนั้นด้านหนึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องของภูมิธรรมแล้วยังหมายถึง ศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่มาใช้ประโยชน์ด้วยซึ่งเอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะของเราเอง

จากแนวคิดของบุคคลต่างๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบางครั้งอาจจะเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาไทยที่เสนอแล้วข้างต้นผู้วิจัยสรุปสาระและนิยามคำว่า"ภูมิปัญญาท้องถิ่น" ในการวิจัยครั้งนี้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และทักษะของกลุ่มคน ในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการสั่งสมประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่น นั้น ๆ ให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม และสภาพธรรมชาติ รวมทั้งเหมาะสมกับยุคสมัย

2.ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักวิชาการและผู้ทีสนใจศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ภูมิปัญญาชาวบ้านได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2531 : 81) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญบางประการของภูมิปัญญาท้องถิ่นประการ คือ

1. มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือ ความสามารถของคน และสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงจะมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่น มากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก
2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ฯลฯ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น เช่น พิธีลอยกระทง พิธีแรกนาขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาในการนำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ให้คนเคารพธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ
3. มีความเคารพผู้อาวุโส เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ผู้มีประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะถือว่าผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

เสรี พงศ์พิศ(2529 :147)กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 2 ลักษณะดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นการศึกษาจากโลกทัศน์ จีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นนามธรรมและลักษณะที่เป็นรูปธรรมจะสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

2.1 ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดคือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ สิ่งแวดล้อม สัตว์ ธรรมชาติ

2.2 ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมในสังคม หรือในชุมชน

2.3 ความสัมพันธ์กับสิ่งสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้งสามลักษณะนี้ คือสามมิติของเรื่องเดียวกันคือชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

จากแนวความคิดของนักการศึกษาสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นรูปธรรมและนามธรรม สะท้อนออกมา 3 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับ สิ่งแวดล้อม คนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ในสังคม และคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ จากชีวิต และสังคมในท้องถิ่น มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของ กาย ใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสามารถสร้างพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ให้คนเคารพและไม่ทำลายธรรมชาติ

3. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขอบข่ายที่กว้างครอบคลุมบริบทชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งอาจจำแนกประเภทไว้หลายแบบ ดังนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 208 - 209) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็นสาขาจำนวน 11 สาขา ได้แก่ สาขาเกษตร สาขาอุตสาหกรรม และหัตถกรรม สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน สาขาสวัสดิการ สาขาศิลปกรรม สาขาการจัดการองค์กร สาขาภาษาและวรรณกรรม สาขาศาสนา และประเพณี และ สาขาการศึกษา ดังนี้

1. สาขาเกษตร หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในภาวะต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด แก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิต และการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางด้านสุขภาพและอนามัย

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งการอนุรักษ์การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชนหมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการประกอบอาชีพ ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง การจัดการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้มีความเป็นอยู่ที่ดี

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนนั้น ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคล และสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีประทัยข้าว เป็นต้น

11. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์การวัดผลสำเร็จ

สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ (2541 : 23) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5 ด้านคือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร หมายถึง การผสมผสานการเกษตร และเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในกรณีต่าง ๆ ได้ในเบื้องต้น เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตและการบริโภค คือ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิต เพื่อชลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัยประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ เช่น การใช้เครื่องมือและครกตำข้าวโดยไม่ต้องพึ่งโรงสีข้าว เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาโรคและการป้องกันโรค โดยการสืบทอดความรู้ดั้งเดิม และรู้จักประยุกต์ความเชื่อของท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพอนามัย เช่น หมอธรรมชาติ และผู้รอบรู้เรื่องสมุนไพร

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ป่าไม้ การรักษา การถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเคารพแม่น้ำ พิษพันธุัญญาหาร และโบราณวัตถุ

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการ สวัสดิการ และธุรกิจชุมชน ให้พิจารณา ด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นหลัก เช่น กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน สหบาลข้าว (ธนาคารข้าว) สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มตั้งจะออมทรัพย์ การจัดการผลิต กลุ่มแม่บ้าน และเยาวชน เป็นต้น

จากแนวความคิดของนักการศึกษาทั้งหลายที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยสรุปสาระได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นสามารถแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้คือ การประกอบอาชีพของชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การป้องกันและรักษาสุขภาพของบุคคล ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ นั้นเอง

4. การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่พึงได้รับการยกย่อง เชิดชู สืบทอด และพัฒนาเพื่อให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นตกทอดเป็นมรดกแก่อนุชนรุ่นหลัง และในกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ และวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญา

ในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ชนบทเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา การเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมดในลักษณะเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ แต่บางอย่างก็มีการปรับและประยุกต์ให้ใช้ได้เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ (2541 : 203 - 204))

1.1 การเรียนรู้ ฝึกฝน และได้รับการอบรมสอนสั่งจากญาติ ผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัวยุ และผู้มีบุญคุณบางคน เข้าวัดฟังธรรม บางคนเข้าป่าเรียนรู้จากธรรมชาติ

1.2 เรียนรู้จากธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการดำเนินชีวิตในชุมชน ที่เป็นแรงกระตุ้น เป็นแรงผลักดัน หรือเป็นแรงจูงใจให้ผู้ทรงภูมิปัญญา นำสิ่งเหล่านี้มาทบทวน ไตร่ตรอง แล้วนำมาเป็นฐานการเรียนรู้ของตนเองในเวลาต่อมา

1.3 การศึกษาจากสถาบันการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงปัญญาชาวบ้านจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำหลายคนได้รับความรู้จากการเข้ารับการจัดกิจกรรมฝึกอบรมนำมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของตนเอง

1.4 การเรียนรู้ทางกิจกรรมต่างๆที่สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่นๆจัดขึ้นพบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญาที่ผ่านการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายท่าน ขณะที่เรียนอยู่ก็พยายามที่จะร่วมกิจกรรมของสถาบัน และหน่วยงานภายนอกจัดขึ้น ทำให้ได้รับความรู้มากมาย

1.5 เรียนรู้จากภูมิปัญญา จากตำราทั้งเก่าและใหม่ เป็นการเรียนรู้โดยตรง

1.6 เรียนรู้จากการอบรม ฝึกฝนจากองค์กรของรัฐและเอกชน โดยเฉพาะในช่วง ทศวรรษที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา หน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้นำความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่สู่ชุมชนทำให้เกิดความรู้ใหม่อย่างกว้างขวางแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้อง ในการดำเนินชีวิตของตนเอง

1.7 เรียนรู้จากการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ ครูอาจารย์หลายท่านได้ตระหนักว่า นอกจากสอนเด็กในโรงเรียนแล้ว จำเป็นต้องขยายการศึกษาไปสู่ชุมชนด้วย

1.8 เรียนรู้จากการสัมผัสสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ ปฏิบัติงานผู้ทรงภูมิปัญญาเมื่อเข้าไปสัมผัสกับชุมชนก็เกิดการเรียนรู้และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา

1.9 เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ เป็นลักษณะร่วมมือของทุกท่านเพราะผู้ทรง ภูมิปัญญาเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง

1.10 เรียนรู้จากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญาชาวบ้านนักพัฒนา ผู้สนใจทุกระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ในประเทศและต่างประเทศเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างกัน เครือข่าย

1.11 สำนึกจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในแนวทางการพัฒนาต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอดและนำภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่เข้ามานำการพัฒนา และการใช้ในชีวิตตนเอง

1.12 การเรียนรู้ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เพื่อเป็นการรักษาชาวบ้านกันเอง ภายในครอบครัว และกลุ่มเครือญาติ โดยอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์ และรูปแบบวิธีการ ยึดถือปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานของแต่ละตระกูล

1.13 การเรียนรู้ที่ได้จากการบวชเรียน เนื่องจากผู้ชายในภาคเหนือเมื่อถึงวัย อันสมควรจะนิยมบวชเป็นพระภิกษุ และพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสส่วนใหญ่เป็นผู้ทรงภูมิปัญญามี ความรู้หลากหลาย เช่น การประกอบพิธีกรรม การสืบชะตา สะเดาะเคราะห์ การรักษาด้วย สมุนไพร ฤกษ์ยาม เสกเป่าน้ำมนต์ เมื่อเห็นพระลูกศิษย์รูปใดมีความสนใจและมีความสามารถ เพียงพอ ก็จะถ่ายทอดวิชาการรักษาแบบพื้นบ้านให้

1.14 การเรียนรู้ที่ได้จากการค้นคว้าจากตำราและเรียนรู้เพิ่มเติมจาก ประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติแต่ละส่วนขององค์ความรู้ที่ได้มาจากความสนใจของตัวเอง

1.15 การเรียนรู้ที่ได้จากองค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นการผสมผสานหรือ การเชื่อมโยงความรู้อันเก่ากับความรู้อันใหม่ หรือการได้มาด้วยระเบียบที่ถูกต้อง เช่นผ่านการอบรม

การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสมาชิกในชุมชนนั้นเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาการเรียนรู้ บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมด ในลักษณะที่เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ เรียนรู้จากตำรา

ทั้งเก่าและใหม่ เรียนรู้จากญาติผู้ใหญ่ ครอบครัว ผู้ทรงภูมิปัญญาโดยการปฏิบัติจริง เรียนรู้โดยการฝึกอบรมจากองค์ต่าง ๆ และหน่วยงานของรัฐ แต่บางอย่างก็มีการประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 91 - 92) ได้ศึกษา การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่าเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเครือข่ายวิธีการถ่ายทอดหลายรูปแบบ ดังนี้

2.1 เครือข่ายในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้เฉพาะญาติสนิท และบุคคลในครอบครัวเดียวกัน

2.2 เครือข่ายในระดับชุมชน เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน เช่น ถ่ายทอดโดยผู้นำชุมชนให้กับชาวบ้าน หรือให้กับสมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพเดียวกัน

2.3 เครือข่ายระดับองค์กร เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน โดยการผ่านเข้ามาทางผู้นำชุมชน เช่น ครู พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

นอกจากวิธีการถ่ายทอดที่ต้องอาศัยเครือข่ายของการเรียนรู้แล้ว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 117 - 118) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ทรงปัญญา ในอีกรูปแบบต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับผู้มารับการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะวัยเด็ก ผู้ทรงภูมิปัญญาหลายท่านเห็นตรงกันว่า วัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญต้องถ่ายทอดและปลูกฝังให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริงเชิงวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

2. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ที่สถาบัน และองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

3. ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ ตามเจอนใจและโอกาสที่มี เหล่านี้เป็นต้น

4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปของสื่อการบันเทิง โดยสอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา หรือคำร้องของบันเทิง เช่น ในคำร้องของลิเก ลำตัดของภาคกลาง โนรา ตะลุงของภาคใต้ กลอน คำผญา คำสอของภาคอีสาน คำซอของภาคเหนือ เป็นต้น คำร้องเหล่านี้จะ

กล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรม คำสอนของศาสนา การเมือง การปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้านรวมทั้งการปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่าง ๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 91 - 92) กรณีศึกษาชุมชนภาคกลาง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวิธีการดังนี้

1. การถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยบอกกล่าวแก่ญาติสนิทกัน เพื่อนสนิทหรือเป็นลูกหลานที่อยู่ ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนสนิท ความรู้ต่าง ๆ ชาวบ้านถือว่าเป็นความลับที่คนอื่นจะรู้ไม่ได้ เช่นความรู้เรื่อง การเกษตร การปลูกพืชพันธุ์ใหม่ เทคโนโลยีการดูแลรักษาให้ได้ผลผลิตดีราคาสูง เป็นต้น

2. การทดลองปฏิบัติโดยซักถามคนอื่นเป็นการถ่ายทอดความรู้และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ

3. การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันค้ำจากเอกสาร ซึ่งพบว่าวิธีนี้ ประสบผลสำเร็จดีกว่าการทดลอง ทำตามคนอื่นโดยขาดความรู้และประสบการณ์

4. การถ่ายทอดโดยวิธีการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในชุมชนหนองบัวหลวง ประสบผลสำเร็จ เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะมีผู้นำดี ชาวบ้านสามัคคีกัน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบผลสำเร็จ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2531 : 63 - 70) กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน สรุปได้ว่า การถ่ายโอนความรู้ของชาวอีสาน เพื่อสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการ และกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้คือ

1. วิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน ดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน และการลงมือ การเล่นปริศนาคำทาย เกิดจากนิสัยชอบซักถามของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยเด็กเป็นช่วงแห่งการเรียนรู้โลกรอบตัว เช่น การเรียนรู้ร่างกาย เรียนรู้ ถ้อยคำ การผูกปริศนา จึงเลือกใช้คำที่ให้ภาพพจน์ คำเปรียบเทียบให้เข้าใจ คำคล้องจองให้เสียง และจังหวะเพื่อสร้างแรงดึงดูดใจ เพื่อให้เด็กจดจำได้ง่าย ส่วนการเล่านิทานเป็นการถ่ายโอนความรู้ โดยอาศัยความรู้ ความสนุกสนานจากตัวละครได้ง่าย ส่วนการเล่านิทาน เป็นการถ่ายโอนความรู้ โดยอาศัยความรู้ความสนุกสนานจากตัวละครในเรื่องและวิธีการเล่าที่น่าสนใจนิทานเป็นเรื่องสั้น ๆ เนื้อหาเป็นเรื่องสร้างเสริมนิสัย และบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ส่วนใหญ่มุ่งเน้นด้านคุณธรรม จริยธรรม คือ สิ่งที่ดีควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดคณูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่

วัยผู้ใหญ่เป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดคณูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้ใหญ่จึงมีวิธีการแตกต่างกันไป วัฒนธรรมอีสานมีวิธีการถ่ายทอดคณูมิปัญญาหลายรูปแบบ เช่น วิธีการเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางศาสนา พิธีกรรมในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต การประกอบอาชีพ ตลอดจนวิธีอ่านหนังสือ คัดหนังสือ และวิธีแสดงมหรสพ การถ่ายทอดคณูมิปัญญาด้วยวิธีการบอกเล่าในวัยนี้มีสาระประโยชน์ด้านการเพิ่มพูนความรู้จากการฟัง และเป็นการรวมทางสังคมเพื่อทำงานร่วมกัน หรือช่วยเหลือกัน ผู้เล่าคือ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่รู้ความสามารถพิเศษในการถ่ายทอดคณูมิปัญญา เช่น งานศพ ประเพณีทางพุทธศาสนา และพิธีสู่ขวัญ

สามารถ จันทร์สุรีย์ (2536 : 150 - 152) กล่าวว่า ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ ประสบการณ์เพื่อดำรงชีวิตมาโดยตลอด และย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดมา ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีต่าง ๆ ทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดความรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน ซึ่งจะจำแนกได้ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดคณูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็ก

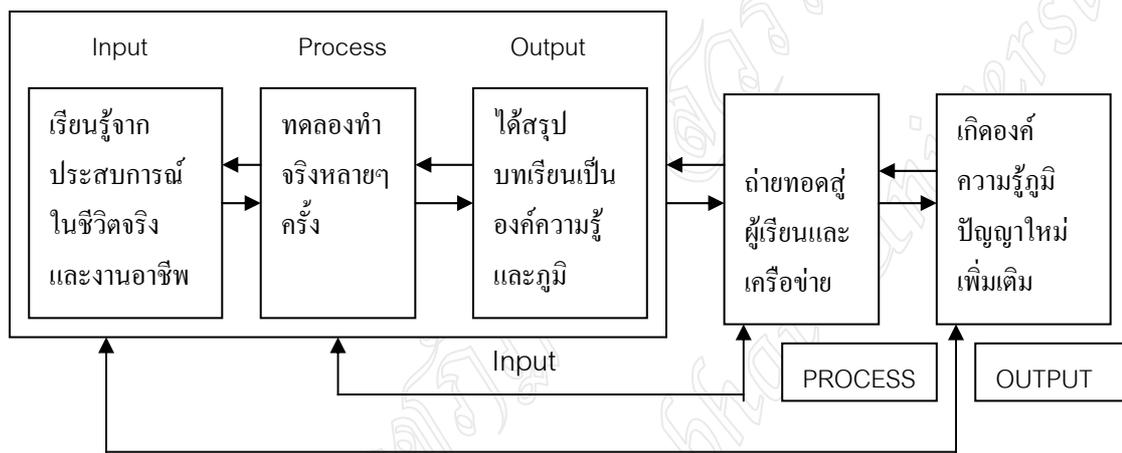
เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ (ตามตัวอย่าง) การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัย และบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดคณูมิปัญญาให้แก่ผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาพอสมควร และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขั้นตอนที่ผู้ใหญ่ใช้คำสอนสอนคู่บ่าวสาวรวมทั้งการลงมือ ประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษ ก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยง ประสบการณ์มาโดยตลอด

จากแนวความคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยได้สรุปสาระได้ว่าวิธีการถ่ายทอดคณูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้ทรงภูมิปัญญานั้น มีหลายรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น การถ่ายทอดในระดับปัจเจกบุคคล การถ่ายทอดในหมู่เครือญาติ การถ่ายทอดระดับชุมชนเดียวกัน และการถ่ายทอดจากหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 121) ได้เสนอแนวทางการถ่ายทอด
 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบตารางเพื่อให้มองเห็นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชัดเจนขึ้น
 ดังแผนภาพตามตารางที่ 2.1 ต่อไปนี้

1.ญาติ	1.ทำตามที่รู้มา	1.ได้เทคนิคและ	1.ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้	1.เกิดเทคนิคและบท
2.ไปวัดกับผู้ใหญ่	2.ทำตามตัวอย่าง	เรียนในการผลิต	อื่นได้ เช่น ญาติ	เรียนใหม่
3.เดินป่าหาสมุนไพร	3.ทำตามคำบอกเล่า	2.สามารถอธิบายได้	เครือข่ายในท้องถิ่น	2.เกิดความชำนาญ
4.อ่านตำราโบราณ	4.ลองผิดลองถูก	3.สามารถแสดงผลงาน	และนอกท้องถิ่น	เพิ่มเติมมากขึ้น
5.อ่านตำราปัจจุบัน	5.สังเกตและทดลองทำ	อย่างมีคุณภาพและ	2.นำความรู้ไปสู่ปฏิบัติ	3.เกิดผลงาน เนื้อหา
6.อบรม/สัมมนา	จริง	คุณค่าต่อตนเอง	การพัฒนาและการ	ภูมิปัญญาใหม่เพิ่มเติม
7.ประชุม/เสวนา		และสังคม	ดำรงชีวิต	จากเรื่องเดิม
8.เข้าค่ายศึกษา			3.พัฒนาระบบการ	
9.การศึกษาในระบบ			ถ่ายทอด/เรียนรู้	
10.การศึกษานอกระบบ			4.ผลักดันเป็นกระแส	
11.ทดลองปฏิบัติ			สังคม	
12.ประกอบอาชีพ				

ภาพที่ 2.1 แสดงกระบวนการเรียน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 121

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยเริ่มที่เรียนรู้จาก
 ประสบการณ์ในชีวิตจริงและงานอาชีพ เช่น เรียนรู้จากญาติ ,ไปวัดกับผู้ใหญ่,เดินป่าหาสมุนไพร
 เป็นต้น จากนั้นก็ทดลองทำจริงหลาย ๆ ครั้ง ซึ่งอาจจะเป็นการทำตามที่รู้มาหรือทำตามตัวอย่าง

ลองผิดลองถูก จากนั้นก็จะสรุปเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญา เมื่อมีความมั่นใจแล้วก็ถ่ายทอดสู่ผู้อื่นต่อไป และผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดนำไปใช้จนเกิดความชำนาญเพิ่มเติมมากขึ้นทำให้เกิดผลงานเนื้อหาภูมิปัญญาใหม่เพิ่มเติมจากเรื่องเดิม

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา

1. นโยบายการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา

การศึกษาของไทยตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่า การจัดการศึกษาโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งนั้นตกต่ำลงมากเนื่องจากระบบ การศึกษาของเรา ได้รับมาจากต่างประเทศเข้ามาแทบทุกเรื่อง เมื่อการศึกษาของไทยรับรูปแบบ การศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างประเทศตะวันตกเข้ามานั้น ทำให้ได้รับอิทธิพลเข้ามา 2 ระยะ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 182 - 183) คือ

ระยะแรก มีการจัดตั้งโรงเรียนใหม่ ได้มีการรับเอาเนื้อหาและรายวิชาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในระบบการเรียนการสอนของประเทศตะวันตก เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษา ต่างประเทศเข้ามาสอนในโรงเรียนของไทย โดยนักศึกษารุ่นแรก ๆ นำไปพัฒนาแล้วใช้เป็นเนื้อหาวิชาสอนในโรงเรียน

ระยะที่สอง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้ส่งนักศึกษาไทยไปศึกษาในต่างประเทศจำนวนมาก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา หลังจากนั้นก็ได้นำหลักสูตรการศึกษาของสหรัฐอเมริกาเข้ามาเป็นหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ของไทยเกือบทั้งหมดวิชาที่เคยเป็นภูมิปัญญาของไทย ที่สอนโดยวิถีชีวิตไทยก็หมดไป แม้จะเหลืออยู่ในหลักสูตรบ้างแต่ก็ถูกละเลยไม่ได้รับความสำคัญ ครูที่จะสอนวิชาภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ไม่มี และครูที่มีความรู้สมัยใหม่ก็ไม่สามารถดัดแปลงให้เข้ากับการเรียนการสอนเป็นภูมิปัญญาไทยได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีบทบาท และความสำคัญในการจัดการศึกษาและการพัฒนาประเทศน้อยลงมาตลอดในช่วงแผนการพัฒนา 7 แผนที่ผ่านมา แต่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2539 - 2544) และแผนการศึกษาแห่งชาติปีพุทธศักราช 2521 ได้มีหน่วยงานและสถาบันการศึกษาได้จัดประกายปรับปรุงและพยายามนำกระบวนการจัดการศึกษา จากเน้นภูมิปัญญาสากลเพียงด้านเดียว ไปสู่การให้ความสำคัญกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะเป็นรากเหง้าของความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นและของสังคมไทย เพื่อทำให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของตน และสามารถจบการศึกษาออกไปมีส่วนรู้สึกรับผิดชอบ และมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์สังคมได้ เพื่อให้

การดำเนินงานต่าง ๆ ในเรื่องนี้ประสบความสำเร็จ รัฐบาลมีนโยบายในการดำเนินการในระดับต่าง ๆ ดังนี้

1.1 นโยบายระดับชาติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา

ในปัจจุบัน พ.ศ. 2544 วงการศึกษาไทยได้เล็งเห็นความสำคัญของการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษามากขึ้น ดังที่นักการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติไว้ดังนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 230 - 241) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของชาติ จะประสบผลสำเร็จนั้น มียุทธศาสตร์ในการดำเนินงานดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทยในปัจจุบันมีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของสมาคม ชมรมและบุคคลต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจในเรื่องภูมิปัญญาไทย ทำการศึกษาและวิจัยได้รวบรวมและดำเนินการสอนอยู่แล้ว ถ้ารัฐบาลจะสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรและ เครือข่ายในชื่อภูมิปัญญาไทยขึ้นมาโดยรวมองค์กรเหล่านี้เข้าด้วยกันจำแนกเป็นกลุ่มเป็นประเภทตามภาคภูมิศาสตร์ก็จะเป็นการรวบรวมผู้ทรงความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริงขึ้นมา เพื่อเป็นที่พึ่งในด้านองค์ความรู้ และเป็นคณะกรรมการการตัดสินใจเรื่องการส่งเสริมปัญญาไทยเพื่อการเรียนการสอน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 มีสถาบันแห่งชาติด้วยภูมิปัญญาไทย และการศึกษาไทยเพื่อดำเนินการส่งเสริมการศึกษา และวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทย โดยให้เป็นหน่วยงานอิสระ และจะเป็นสำนักงานบริหารของสภาภูมิปัญญาไทย ขณะนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กำลังดำเนินการเพื่อจัดตั้งสถาบันขึ้นมาและให้ออกจากระบบราชการเพื่อความคล่องตัวในการดำเนินงานสถาบันนี้จะบริหารงานโดยกลุ่มนักวิชาการที่สนใจในเรื่องภูมิปัญญาไทยร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนที่ให้การสนับสนุน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย การดำเนินการจำเป็นต้องมีเงินสนับสนุน ฉะนั้นควรมีการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมปัญญาไทย ซึ่งขณะนี้หลายหน่วยงานก็เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เตรียมเสนอเป็นนโยบายต่อรัฐบาลเพื่อให้สามารถจัดตั้งกองทุนดังกล่าวได้

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทย เพื่อการนำภูมิปัญญาไทยไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ที่ผ่านมารวมถึงการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่แต่ในอนาคตควรมีการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นครบทั้ง 3 รูปแบบคือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย การถ่ายทอดภูมิปัญญาตามอัธยาศัย การ

ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจทำได้โดย 3 ระบบดังกล่าว ฉะนั้น จะต้องสร้างความเท่าเทียมกันของผู้สอน และเนื้อหาวิชา เพื่อสามารถถ่ายโอนการเรียนรู้จากระบบหนึ่งไปอีกระบบหนึ่งได้

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การยกย่องและให้รางวัลครูภูมิปัญญาไทย ในปัจจุบันเรามีคนที่มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทยอยู่ไม่น้อยแต่ไม่ได้ให้การยกย่องต้องมีการประกาศรายชื่อคนที่ได้พัฒนาตนเองให้เป็นครูในสายภูมิปัญญา ซึ่งครูภูมิปัญญาไทยในปัจจุบันจะต้องได้รับการยอมรับให้เทียบเท่าครูปกติที่เรียนมาตามระบบโรงเรียน เพียงแต่ว่าครูภูมิปัญญานั้นเน้นเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน จะต้องทำให้ได้ในศักดิ์และสิทธิ์ที่เท่าเทียมกันไม่ควรให้ครูภูมิปัญญามีศักดิ์ต่ำกว่าครูที่เรียนตามแผนการศึกษาแบบตะวันตกอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อครูภูมิปัญญาไทยได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับครูในระบบเช่นนี้แล้ว เราก็ยังสามารถทำชุมชนทุกหนทุกแห่งให้เป็นชุมชนแห่งความรู้ เป็นชุมชนทรัพยากรปัญญา เพราะคนที่จะมาเป็นครูนั้นมาได้หลากหลาย มาได้หลายวิธีโดยวิธีนี้ก็จะสามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยไว้ได้

ยุทธศาสตร์ที่ 6 สร้าง Home Page ของศูนย์การเรียนรู้และองค์กร ภูมิปัญญาทั้งหลาย ซึ่งเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันได้ จะเป็นศูนย์ข้อมูลที่ทำให้การส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทย มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 184 - 185) ได้เสนอแนะมาตรการเพื่อให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา และสามารถจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

(1) จัดให้มีระเบียบ / ข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถาบันการศึกษา โดยให้หลักสูตรที่มีสภาพเท่าเทียมกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกน เช่น การจัดแบ่งกลุ่มประสบการณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์ และการประเมินผลสัมฤทธิ์มากขึ้น

(2) กำหนดให้หลักสูตรท้องถิ่นมีเนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในสัดส่วนที่สมดุลกับภูมิปัญญาสากล

(3) ให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดทำแผนแม่บทเกี่ยวกับการเรียนการสอนบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันทั้งการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชุมชน

(4) จัดให้มีระเบียบข้อบังคับที่เปิดโอกาสให้ผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชน เข้ามาดำรงตำแหน่งครูภูมิปัญญา ทั้งนี้ให้เกิดริและศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกับครูในระบบราชการ

(5) จัดให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ และประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 28 - 29) ได้กำหนดวิธีการส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา เพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับเข้าสู่การศึกษาของชาติ มีวิธีการ ส่งเสริมการเรียน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นครบ 3 รูปแบบ คือ

1.) การศึกษาในระบบโรงเรียน กำหนดให้มีฝ่ายภูมิปัญญาไทยในสถานศึกษา ขึ้นมาอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยตั้งสถาบันไทยคดีศึกษา เพื่อให้มีหน่วยงานรองรับ และนำไปปฏิบัติได้ และต้องเทียบความรู้ความสามารถของผู้สอนซึ่งเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาไทยให้ เท่ากับครูอาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาในระบบ

2.) การศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรจะมีการตั้งศูนย์การเรียนเรื่องภูมิปัญญา ท้องถิ่นโดยเชิญผู้ที่ได้รับยกย่องแล้วว่าเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาไทยมาทำหน้าที่ถ่ายทอด และใช้ที่บ้านที่ ทำงานหรือที่ทำการเกษตร ของผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นศูนย์การเรียน แต่จุดอ่อนของวิธีนี้คือ ขณะนี้ยัง ไม่มีระบบค่าตอบแทน หรือ สวัสดิการสำหรับผู้ทรงภูมิปัญญาไทยนอกระบบโรงเรียน ต้องขอให้ เสียสละเป็นวิทยาทาน ซึ่งระยะหนึ่งอาจทำได้ แต่ในระยะยาวคงต้องพิจารณาระบบ ค่าตอบแทน ให้ด้วย เพื่อให้ภูมิปัญญาไทย ได้รับการยกย่องเท่าเทียมกับการศึกษาที่เป็นระบบในตะวันตก การ ดำเนินงานเรื่องนี้ควรจะทำ 2 แบบคือ

แบบที่ 1 ให้การยกย่องที่เท่าเทียมกัน

แบบที่ 2 ให้การอุดหนุนการเรียนการสอน

ในการอุดหนุนนั้น ควรทำเป็นรายวิชาตามจำนวนนักเรียนที่มาเรียนเป็นรายคน ถ้าวิชาไหน มีคนมาเรียนมากก็ให้เงินอุดหนุนมาก การสอนภูมิปัญญาไทยควรนำไปสอนในโรงเรียน ตาม จำนวนรายวิชาของหลักสูตรที่สอดคล้องกัน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา

3.) การศึกษาตามอัธยาศัย สื่อมวลชน ครอบครัว ชุมชน และผู้ทรงภูมิปัญญาไทย ที่สอนภูมิปัญญาไทยได้ ก็สามารถจัดตั้งศูนย์การเรียนการสอนภูมิปัญญาไทยได้ ในการจัดตั้งนั้น ไม่ควรให้ข้าราชการไปเกี่ยวข้อง ควรให้ผู้ที่สนใจจัดตั้งเองไม่ต้องใช้ระเบียบควบคุม เพราะจะเป็น ปัญหาเหมือนอย่างการศึกษาเอกชนเมื่อจัดตั้งเสร็จเรียบร้อยแล้วไม่จำเป็นต้องให้การรองรับจาก ภาครัฐ แต่ควรให้คนของสภาส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเข้าไปส่งเสริมและรับรองวิทยฐานะเพื่อการ สนับสนุนเงินอุดหนุนเท่านั้นเอง

1.2 นโยบายในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา

ในระดับโรงเรียน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาในระดับโรงเรียน หมายถึงการนำเอา เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนนักเรียนโดยจัด กิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับซึ่งทั้ง

เนื้อหา วิธีการสอน จำนวนคาบ และเวลาเรียนขึ้นอยู่กับข้อกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน การเรียนการสอนรูปแบบนี้ โรงเรียนต้องสำรวจความต้องการ และศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ทรงภูมิ ปัญญา ทั้งด้านเนื้อหา ผู้สอน สถานที่ และผลกระทบที่จะมีต่อชุมชนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการเมืองและสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องนำมาจัดทำเป็นเนื้อหาในวิชาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 19) คือ

1.2.1 ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชน ซึ่งมีสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหลัก การจัดการศึกษาในแนวนี้นี้จึงเป็นการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งจะมีระบบการบริหารจัดการ และสร้างกระบวนการเรียนรู้แยกออกจากระบบราชการ แต่จะมีจุดที่เชื่อมโยงความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกันได้ หลักสูตรตามแนวทางนี้ เป็นหลักสูตรเฉพาะของผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละท่าน มีบางแห่งได้พัฒนาเป็นหลักสูตรขององค์กรชุมชน

1.2.2 มีการเพิ่มเติมเนื้อหาของหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาไทยและถูกนำมาสอดแทรกไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น จึงเป็นการเสริมสร้างกิจกรรมการเรียนในระบบ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาตามกระแสหลักและการพัฒนาท้องถิ่นต้องไม่ละทิ้งความสำคัญของชุมชนมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอดแทรกไว้ในหลักสูตร จึงจะเป็นการเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนในระบบซึ่งเป็นการจัดการศึกษาตามที่มีกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ 2542 และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในแนวนี้นี้เป็นหลัก และต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ในเวลาเดียวกันต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดการเรียน เพื่อให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

1.2.3 ต้องเตรียมความพร้อมของบุคลากร โดยมุ่งเน้นให้ความรู้และความเข้าใจให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ

1.2.4 สำรวจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน โดยศึกษาเชื่อมโยงจากอดีตเชิงประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน สามารถรอบรู้เกี่ยวกับชุมชนในทุกด้าน

1.2.5 ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อกำหนดแนวทางการประยุกต์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปเป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1.2.6 จัดทำแผนการเรียนการสอนโดยความร่วมมือระหว่างครูและผู้รู้ชาวบ้าน

1.2.7 การประเมินผลและปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงาน

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 50 - 57) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในระดับนี้เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงานดังนี้

1. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งในการพัฒนาหลักสูตรนั้น โรงเรียนต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม ตามที่ปรากฏจริง คือ

1.1 เป็นสภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสภาพของสังคมที่แท้จริง

1.2 เป็นสภาพของปัญหาความต้องการของนักเรียนผู้ปกครองประชาชน

1.3 ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญเพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นให้ดีขึ้น

1.4 ช่วยนักเรียนให้เรียนรู้สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น มีความรักถิ่นฐาน และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นให้มีสภาพดีขึ้น

1.5 ส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการแก่นักเรียน เฉพาะกลุ่มที่มีความต้องการ ให้ได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงสุด

2. ประสานความร่วมมือสร้างเครือข่ายกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการสร้างเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับโรงเรียนนั้น ต้องมีการวางแผนในการดำเนินงานในเรื่องนี้อย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนการดำเนินงานอย่างดี มีประสิทธิภาพโดยวางแผนการปฏิบัติงานดังนี้

2.1 แต่งตั้งคณะทำงานโดยประกอบด้วยกรรมการโรงเรียนผู้ทรง

ภูมิปัญญา คณะครูในโรงเรียน

2.2 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาในชุมชนไว้ที่โรงเรียน

2.3 ร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโดยคณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งมี

ส่วนร่วมในการดำเนินงานประถมศึกษา

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2539 : 20 - 27) ได้เสนอวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มวิชาต่าง ๆ ในระดับประถมศึกษานั้น พอจะแยกเป็นรายกลุ่มประสบการณ์ คือ

ในแต่ละกลุ่มวิชา ซึ่งได้แก่กลุ่มทักษะคณิตศาสตร์ กลุ่มทักษะภาษาไทย กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มงานพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ซึ่งครูผู้สอนได้ดำเนินการในแต่ละกลุ่มวิชาดังนี้

1. ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมหรือเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปจัดการเรียนการสอนตามรายวิชา และพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียน ให้เด็กเรียนรู้โดยคัดเลือกเนื้อหา หรือกิจกรรม ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

2. เจ้าของของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ช่างเทคนิคชาวบ้าน หรือช่างฝีมือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน

ประเวศ วะสี (2531 : 85 -86) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติ ซึ่งมีแนวทางดังต่อไปนี้

1. รัฐบาลควรประกาศเป็นนโยบายให้ระบบการศึกษาทั้งหมดได้มีการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ และทะนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือ และสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลาย และมีคุณภาพ เพื่อนำมาใช้ในการจัดการศึกษาทุกระดับ

3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลายและจะทำให้การรับรู้ของระบบการศึกษาสมบูรณ์ขึ้น

4. จัดให้มีการสร้างตำราท้องถิ่นขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ครูที่อยู่ในท้องถิ่นสร้างตำราจากความรู้ท้องถิ่น และใช้ในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพของครูในท้องถิ่นทำให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้นและทำให้ชาติมีพลังความรู้จากของจริงขึ้นทั่วประเทศ

5. ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชน ให้เป็นโรงเรียนชุมชนโดยทำหน้าที 3 อย่าง คือ

5.1 ศึกษา และ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน

5.2 เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน

5.3 ให้การศึกษาทุกรูปแบบเพื่อชุมชน และทรัพยากรจากชุมชน

หน่วยงานราชการ ภาคธุรกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาร่วมพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นทั้งประเทศ โดยวิธีจะแก้ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาอื่น ๆ

6. ปรับระบบการศึกษาทั่วไป ให้เป็นการศึกษาสร้างหลักฐานของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีบูรณาการ ซึ่งจะเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ และความเป็นจริงในสังคมไทย

7. รัฐบาลควรจัดงบประมาณอุดหนุนทั่วไปให้หน่วยงานต่าง ๆ มีการตัดสินใจการ
ใช้เอง ส่วนรัฐบาลเป็นผู้ประเมินผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง

8. ส่งเสริมกลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ และสนับสนุนองค์กรพัฒนา
เอกชนโดยให้ผู้ปฏิบัติงานต่างสังกัดรวมตัวกันในรูปกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งจะทำให้อิสรระคล่องตัวมี
การส่งเสริมการศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยเชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับ
หน่วยงานของรัฐได้เป็นอย่างดี

9. ภาครัฐกิจควรให้ทุนทรัพย์สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน จัดตั้งมูลนิธิสถาบัน
ในรูปเอกชนเพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้เสนอแนวทางในการนำ ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในระดับโรงเรียนนั้นพอสรุปได้ว่าหน่วยงานทางการศึกษา
ต้องมีความพร้อมทุกด้าน มีการประชุมวางแผน รวบรวมข้อมูล แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำ
หลักสูตรท้องถิ่น และทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อเสนอแนวทางดังกล่าว จึงวิเคราะห์เพื่อ
หาแนวทางในการดำเนินงานในระดับโรงเรียน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงแนวทางการกำหนดนโยบายของแต่ละระดับในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา

ยุทธศาสตร์	หลักการสำคัญ ระดับชาติ	แนวการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ระดับโรงเรียน	ระดับชั้นเรียน
1. ตั้งสภาภูมิปัญญาไทย	การรวบรวมผู้ทรงความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นที่พึ่งในด้านองค์ความรู้และเป็นคณะกรรมการตัดสินใจเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเพื่อการเรียนการสอน		
2. ตั้งสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาไทยและการศึกษาไทย	นักวิชาการที่สนใจเรื่องภูมิปัญญาไทย สถาบันเพื่อดำเนินการส่งเสริมว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาไทย	โรงเรียนรวบรวมรายชื่อผู้ทรงความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อช่วยในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการเรื่องการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน	รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์หลักสูตร ทำแผนการสอนที่สัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์	หลักการสำคัญ ระดับชาติ	แนวการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ระดับโรงเรียน	ระดับชั้นเรียน
3. ตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น	● การดำเนินการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น	● โรงเรียนกำหนดแผนงานโดยมีงบประมาณในการดำเนินการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น	● ตั้งงบประมาณ ● กำหนดค่าตอบแทนวิทยากร
4. ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยนำภูมิปัญญามาใช้ในการสอน	● กำหนดนโยบายให้มีการจัดการเรียนการสอน 3 ระบบในการที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน	● โรงเรียนกำหนดนโยบาย ● จัดรูปแบบการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ● พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น	● จัดทำตารางสอน ● จัดการเรียนการสอนโดยนำภูมิปัญญามาใช้ในการเรียนทุกชั้น
5. ยกย่องและให้รางวัลครูภูมิปัญญาท้องถิ่น	● จัดให้มีการยกย่องครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ● ยกฐานะครูภูมิปัญญาไทยให้เท่าเทียมครูในระบบโรงเรียน	● รวบรวมข้อมูลครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ● เชิญผู้มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรพิเศษ	● จัดการเรียนการสอนโดยใช้ผู้มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวิทยากรให้การเรียนรู้และแนวปฏิบัติ ● ครูผู้สอนหรือผู้รับผิดชอบโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์	หลักการสำคัญ ระดับชาติ	แนวการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ระดับโรงเรียน	ระดับชั้นเรียน
6. สร้าง Home page ของศูนย์การเรียนรู้และองค์ความรู้ ปัญหาท้องถิ่นและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ	จัดตั้งศูนย์ข้อมูลเพื่อแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ	จัดตั้งข้อมูลระดับโรงเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างหน่วยงาน	ครูผู้สอนหรือผู้รับผิดชอบโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเมินผลการเรียนการสอนตามสภาพความเป็นจริง

ที่มา : รุ่ง แก้วแดง 2541 : 230 - 241

2. แนวคิดในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะนี้บุคคลในชาติหลายฝ่ายได้เล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้า ส่งเสริม และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น โดยมีหน่วยงานและนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 182 - 206) ได้เสนอแผนงานเพื่อเป็นกรอบ และแนวทางในการดำเนินงานการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาดังนี้

2.1 การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่ง

หมายถึงการเสนอแนวทางและมาตรการที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปถ่ายทอดไว้ในหลักสูตรกลาง หรือ หลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญ เพื่อให้ให้นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับ ได้เรียนรู้คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยควบคู่ไปกับภูมิปัญญาสากล

2.2 การส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กระบวนการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ที่มีความหมายยึดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบเนื้อหาให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่ด้อยโอกาส ขาดโอกาสและพลาดโอกาสจากการศึกษาในโรงเรียน

2.3 การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเอง สามารถแก้ปัญหา และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน อันเนื่องมาจากการรู้จักใช้ประโยชน์จากการมองประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยกระบวนการ

ดังกล่าวนี้จะดำเนินสืบเนื่องติดต่อกัน ไปตั้งแต่เกิดจนตาย จัดว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษา ตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้

2.4 การยกย่องครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา หมายถึง การกำหนด มาตรการสนับสนุนให้ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงภูมิปัญญาไทยได้รับการยกย่องให้เป็นครู ภูมิปัญญาไทย เพื่อให้เป็นที่ยอมรับยกย่องทั้งในบทบาทและสิทธิที่ควรมี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 207) ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวทาง ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา 4 ด้าน ดังนี้

- (1) การส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา
- (2) การยกย่องครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา
- (3) การส่งเสริมการวิจัยภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา
- (4) การบริหารและการจัดการด้านภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

จากแนวทางทั้ง 4 ด้านจึงจัดให้มีแผนงานรองรับไว้ 6 แผนงาน ซึ่ง 3 แผนงานแรกเป็นการ ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาส่วนแผนงานที่ 4 - 6 เป็นการค้นหาผู้ทรงภูมิปัญญาไทยที่ มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ นำมายกย่องเชิดชูให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยที่ทัดเทียมกับครู วิชาชีพ โดยการพัฒนาการบริหาร และการจัดการให้สอดคล้องกัน

รวิช ปุณโณชก (2537 : 167 - 168) ได้เสนอวิธีการคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญา ท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

1. ปรับปรุงหลักสูตร

1.1 เพิ่มเนื้อหาศิลปะวัฒนธรรมในหลักสูตรประถมศึกษา ถึงระดับอุดมศึกษา เช่น ภาษาถิ่น อักษรท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่น ประชญาพื้นบ้านไทยและศิลปะพื้นบ้าน เนื้อหาใน ระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาควรจะมีระดับที่ง่ายลงไป เช่น นิทานพื้นบ้าน ปรับปรุงตำรา เรื่องท้องถิ่นเรา โดยกล่าวถึงความสำคัญของปฐมนิยสถานบุคคลตัวอย่างของท้องถิ่นและแหล่ง ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

1.2 กิจกรรมเสริมหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ให้เน้นงาน ประเพณีท้องถิ่นตามเทศกาล เช่น งานบุญต่างๆ (ภาคอีสาน) งานปอย (ภาคเหนือ)

1.3 วิชาขับร้อง คนตรีนาฏศิลป์ ให้เน้นการเล่นพื้นบ้าน หมอลำ เพลงบอก หนังตะลุง มโนราห์

1.4 ศิลปะ ให้เน้นศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน

2. การวิจัย สถาบันการศึกษาควรจะเป็นผู้นำทางปัญญาของสังคม โดยการหาแหล่งทุน สนับสนุนการวิจัยทางด้านศิลปะวัฒนธรรมอย่างจริงจัง และนำเนื้อหาสาระที่ได้จากการวิจัยมา เผยแพร่และให้นักเรียนได้เรียนรู้

3. ให้ความรู้แก่ครู อาจารย์เรื่องการใช้เอกสารท้องถิ่น สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทั้งเอกชนและของรัฐ ควรจะต้องส่งเสริมให้ครูอาจารย์ มีศักยภาพในการอ่านเอกสารพื้นบ้าน และ ใช้เอกสารพื้นบ้านได้อย่างดี ในสาขาวิทยาการ เช่น ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ภาษา ศิลปะ และ สังคมวิทยา โดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1 เชิญผู้รู้อักษรท้องถิ่นมาบรรยายระยะสั้นแก่บุคลากร
- 3.2 อบรมสัมมนาการใช้เอกสารท้องถิ่น
- 3.3 สัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างอาจารย์สาขาเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ
- 3.4 ตั้งศูนย์เอกสารและข้อมูลพื้นบ้าน
- 3.5 รวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการจัดการศึกษา
- 3.6 มีการเชื่อมขมข้อมูลระหว่างเอกสารข้อมูลซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

สามารถ จันทร์สุริย์ (2536 : 157 - 159) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางทางส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ดังนี้

1. การทำความเข้าใจภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยการเขียนเขียนศึกษาดูงานพบปะ สันทนาการกับปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีผลงานน่าชื่นชม นอกจากนี้ควรไปร่วมกิจกรรมชุมชนที่ปราชญ์ ชาวบ้านจัดขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่าง ลึกซึ้ง สำหรับเป็นพื้นฐานอันมั่นคง ที่รวมกันวางแผนดำเนินงานส่งเสริมพัฒนา พื้นฟู สืบทอด เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป

2. การรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยประสานงานกับจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอทุกแห่ง ขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ หลากหลายตามหมู่บ้านทั่วประเทศอย่างจริงจัง มีการสืบค้นสอบถามขอความร่วมมือจากชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์จัดระบบ และจัดทำในรูปของสื่อเอกสารหรือ สื่อเผยแพร่อื่นๆ สำหรับ ด้านการศึกษาควรมีการส่งเสริม เผยแพร่ ค้นคว้า วิจัยในระดับลึกต่อไป

3. การศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญา ชาวบ้านเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ในรากเหง้าพื้นเพของภูมิปัญญาในแต่ละด้านในแต่ละ ท้องถิ่นอย่าง แท้จริง ทั้งนี้โดยเน้นให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นพิเศษ

4. โดยรวบรวมองค์ความรู้ที่เหมาะสม แล้วนำมาจัดทำสื่อเพื่อทำการเผยแพร่ทางสื่อมวลชนทุกสาขาตามโอกาสอันเหมาะสม โดยมีเป้าหมายเผยแพร่ในประเทศเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านั้น ไปสืบทอดปรับปรุงให้เหมาะสมกับสมัย ส่วนการเผยแพร่ไปสู่ต่างประเทศ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีอันดั่งงามของปราชญ์ชาวบ้านไทยและเกียรติภูมิของชาติไทยเป็นสำคัญ

5. การสนับสนุนคืนภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้าน โดยการยอมรับในภูมิปัญญาของชาวบ้าน ไม่พุดดูแคลนว่าโง่เขลา ยอมรับในศักยภาพของชาวบ้านให้เป็นตัวอย่างของตัวเองให้มีอิสระสามารถตัดสินใจเองอย่างมีศักดิ์ศรี เลิกบงการ เลิกครอบงำชาวบ้าน โดยการยกย่องให้กำลังใจในผลงานเป็นการเสริมแรงให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นว่ามีความสามารถในการช่วยตนเองให้ได้เหมือนอดีตที่ผ่านมา

6. การประสานงานแผนเพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน โดยการประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีการร่วมมือกันกับนักศึกษา หาข้อมูลและความรู้ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน และสร้างเครือข่ายให้มีการเชื่อมโยงสืบทอดปรับปรุงร่วมผนึกกำลังกันแบ่งงานกันทำตามศักยภาพของปราชญ์ แต่ละท้องถิ่นแต่ละด้าน โดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

ประจักษ์ สายแสง (2531 : 74 - 75) ได้เสนอแนวทางในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่สามารถนำไปจัดการศึกษาไว้ดังนี้

1. มีการรวบรวมข้อมูล และชี้ชัดว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านใด ควรจะได้รับการส่งเสริมที่ไหน จะโดยวิธีการศึกษา ค้นคว้า หรือการวิจัย ว่าสิ่งใดมีความดี ความงาม มีการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเห็นว่ามิประโยชน์ในสังคมต่อไป ก็ควรนำมาพิจารณาหาทางส่งเสริม สิ่งใดที่หมดหน้าที่แล้ว ก็ควรได้รับการบันทึกเก็บรายละเอียดทุกด้านไว้ สิ่งใดที่ควรจะมีประโยชน์แต่ได้เสื่อมสลายไปแล้ว ก็ควรจะฟื้นฟูขึ้นมา

2. การส่งเสริมเพื่อชาวบ้าน ควรให้อยู่ในแนวการปฏิบัติของชาวบ้านผู้สนับสนุน พึงให้การส่งเสริมและสนับสนุนเท่านั้น

3. การส่งเสริมโดยให้นักวิชาการยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมนั้น ๆ ควรให้อยู่ในความดูแลของนักวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการมากที่สุดนักวิชาการนั้นควรมีใจกว้างในการมองความเป็นจริงของวัฒนธรรมพื้นบ้านและนักวิชาการควรจะได้ให้ความรู้แก่ผู้สนใจได้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นต้นแบบคืออะไรปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

4. ผู้ประกอบการธุรกิจโดยอาศัยวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยประสานให้เกิดผลทางวิชาการ และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ให้เป็นผลดีต่อความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้จะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างนักวิชาการ และกลุ่มผู้ได้ประโยชน์จากวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งรวมไปถึงกลุ่มผู้สนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วย

5. ควรมีการเชิดชู ยกย่องบุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ที่ให้การสนับสนุนงานวัฒนธรรมอย่างเสมอภาคกัน

6. การเผยแพร่ควรทำขึ้นเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคม และ ความมั่นคงของชาติประกอบกัน

7. จัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านทุกระดับชั้นการศึกษาโดยแยกเป็นวิชาอิสระหรือสอดแทรกอยู่ในรายวิชา

8. ควรใช้สื่อประเภทต่าง ๆ นำเสนอรายละเอียดของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทั้งในส่วนที่เคยเป็นมาในอดีตและที่เป็นอยู่ในปัจจุบันพร้อมทั้งชี้ให้เห็นวิวัฒนาการของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ๆ อันอาจจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากเศรษฐกิจ สังคม หรือความมั่นคงของชาติ

จากแนวคิดของนักการศึกษา ต่างเห็นว่าการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษานั้นเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัยควรเชื่อมโยงไปสู่เรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอน การประเมินผล ฯลฯ เป็นต้น

3. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในโรงเรียน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในด้านการเรียนการสอน

การสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนนั้นมีนักการศึกษาหลายท่านที่ได้เสนอแนวคิดในการดำเนินงานต่าง ๆ ไว้ คือ

รุ่ง แก้วแดง (2541: 230-241) ได้อธิบายการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอนโดยเน้นการถ่ายทอดความรู้ควบคู่กับขบวนการผลิตซ้ำด้านคุณค่าให้กับผู้เรียนซึ่งเป็นรูปแบบต่าง ๆ ของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม ตามวัตถุประสงค์ของการเรียนโดยได้เสนอแนะรูปแบบการสอนและการเรียนไว้ดังนี้

1. การสอนมีหลายวิธี ดังนี้

1.1 การเล่าเรื่องราว

- 1.2 การต่อวิชา การต่อเพลง
- 1.3 การพาดู พาทำ
- 1.4 การบอก การเทศน์
- 1.5 การให้เลียนแบบ
- 1.6 การลองฝึกลองถูก
- 1.7 การอ่านจากตำรา ไบลาน คัมภีร์โบราณ
- 1.8 การทดลองทำ
- 1.9 การเข้าสู่วิถีชีวิต
- 1.10 การสังเกต

2. การเรียนมี 2 วิธี ดังนี้

2.1 การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาไทย และวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียน และใช้กิจกรรมของชุมชนเป็นสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบนี้จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนได้ ตั้งแต่การกำหนดนโยบายการศึกษาในโรงเรียนการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนตลอดถึงการติดตามและประเมินผล ทั้งนี้กิจกรรมทางการศึกษาต่าง ๆ ต้องอยู่บนฐานของชุมชนซึ่งหมายถึงชุมชนจะต้องมีสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเอง สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้พัฒนาความรู้ สร้างความรู้ใหม่ให้กับชุมชน โดยมีการบริหารจัดการโดยชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการกำหนดกิจกรรมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนกับโรงเรียนในความหมายของการเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชนนั้น โรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนการเรียนในโรงเรียนและการเรียนในชุมชนจึงถือเป็นกระบวนการเดียวกัน

เดียวกัน

2.2 การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของโรงเรียน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาไทยและวิธีสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียนโดยจัด กิจกรรมการเรียนสอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ ซึ่งทั้งเนื้อหา วิธีสอน จำนวนคาบและเวลาเรียน ขึ้นอยู่กับการกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้ง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม นำมาจัดทำเป็นเนื้อหาวิชาภูมิปัญญาไทย ผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

4. สภาพปัญหาเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

ในปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะสังคมของชาวตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทยมากมาย จนบางครั้งทำให้เยาวชนเกิดความสับสนและรับเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ ของต่างชาติเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน โดยไม่รู้ตัวซึ่งปัญหาดังกล่าวมีมากมายหลายประการโดยมีนักการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ต่างกัันดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 ; 36 - 41) ได้แยกสภาพปัญหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการศึกษาไว้หลายด้านด้วยกันคือ

1. ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้

1.1 ขาดเอกสาร ตำรา และข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกไว้เกิดการสูญหาย (โดยเฉพาะภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย)

1.2 ขาดความรู้ด้านภาษาที่ใช้และทำความเข้าใจ ทั้งในเรื่องของตำราและผู้ทรงภูมิปัญญา เพราะวิธีคิด วิธีการเรียนรู้ ไม่เหมือนกัน ยากที่จะเข้าใจ

1.3 การวางแผนวิชาทั้งที่มีเหตุผลจากความเชื่อ ข้อห้ามต่าง ๆ

1.4 ชื่อสมุนไพรในแต่ละท้องถิ่นต่างกัน ไม่สะดวกในการสืบค้นและแหล่งสมุนไพรถูกทำลาย

1.5 ขาดนโยบายรองรับที่ชัดเจนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน ทั้งหน่วยงานและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

1.6 ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดการยอมรับ และขาดการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในระบบโรงเรียน

1.7 การจัดการเรียนการสอนยังไม่นำเอาประเด็นของท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนมากนัก แม้ว่าหลักสูตรได้เปิดกว้างให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนได้เหมาะสม ครูและผู้บริหารบางส่วนยังไม่เข้าใจเนื้อหาของหลักสูตรและแนวทางนำหลักสูตรไปใช้เท่าที่ควร

1.8 การเรียนการสอนตามหลักสูตรในระบบการศึกษาแต่ละระดับยังไม่ได้คำนึงถึงสัดส่วน และความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากล

2. ปัญหาการถ่ายทอดความรู้ เป็นลักษณะทั่วไปที่ผู้ทรงภูมิปัญญาไทยพบว่า ในการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้อื่น มีปัญหาและอุปสรรค คือ

2.1 ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะมีแนวคิดและวิธีการดำเนินงานต่างกัน

2.2 ขาดหน่วยงานหรือสถาบันกลางในการประสานงานระหว่างผู้ตั้งใจเรียน กับ ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

2.3 องค์กรชาวบ้านไม่ได้รับการยอมรับจากทางราชการถูกมองว่าเป็นองค์กร เลื่อน กฎหมายไม่รองรับ

2.4 สังคมชุมชนอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และบริโศกนิยมทำให้ขาด แนวทางความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเอง โดยเฉพาะการคิดถึงมูลค่ามากกว่าคุณค่า

2.5 การจัดสรรเวลาของผู้ทรงปัญญา ข้อจำกัดด้านเวลาไม่สอดคล้องกับงาน ประจำหรือการทำมาหากิน

2.6 ระบบการศึกษาของรัฐไม่เท่าทันเหตุการณ์ทางสังคม และไม่เอื้ออำนวยต่อ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งในด้านความคิด วิธีการเรียน และถ่ายทอด

2.7 สื่อมวลชนทั้งของรัฐ และเอกชนขาดความเข้าใจและไม่สนใจเผยแพร่ ภูมิ ปัญญาไทย

เอกวิทย์ ฌ ถलग. (2531 : 13 - 17) การจัดการศึกษาของไทย ดำเนินอยู่ภายใต้ระบบ การบริหารราชการแผ่นดินจากส่วนกลางเมืองหลวงเป็นใหญ่ มีอำนาจตัดสินใจสั่งการเด็ดขาดซึ่ง เป็นลักษณะหนึ่งของการปกครองแบบรัฐชาติรวมศูนย์กลางเช่นนี้เสมอมาจวบจนปัจจุบันนี้ การ จัดการศึกษาหรือการบริหารการศึกษารวมศูนย์บริหารไว้ที่ส่วนกลางจึงมีลักษณะอึดอัด ไร้ ประสิทธิภาพเปรียบประดุจเรือเอี้ยมจุ่นในแม่น้ำ ระบบการศึกษาของไทยซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้าง การบริหารราชการดังที่เป็นอยู่นี้มีลักษณะการให้ความสำคัญกับส่วนกลาง โดยนักการศึกษาและ นักวิชาการเป็นผู้วางแผนการจัดการศึกษาให้กับคนทั้งประเทศเรียน และแผนการศึกษาดังกล่าวว่าเป็น แผนการศึกษาที่เอาแบบอย่างจากต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ ความรู้เนื้อหาสาระที่ให้กับผู้เรียน จึงมีลักษณะครอบงำผู้เรียนไม่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของ ผู้เรียนในแต่ละพื้นที่เมื่อผู้เรียนมีโอกาสได้รับการศึกษาต่อในระดับสูงเท่าใดก็ยิ่งทำให้แบบแผนวิถี ชีวิตของตนแปลกแยกจากชุมชนท้องถิ่นตนทุกขณะการจัดการศึกษาจึงก่อให้เกิดการ สูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นมุ่งสู่วัฒนธรรมเมืองหลวงในที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 36-40) ได้ทำการวิจัยแนวทางการ ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา พบว่า หลังจากที่ประเทศไทยปรับนโยบายสู่ความเป็น อารยะธรรม และความทันสมัย โดยรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตรวมทั้งการ จัดการศึกษา ตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคกลางเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน บทบาทของบ้าน วัด และวังในการจัดการศึกษาก็ลดลง ทำให้มีผลต่อการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปถ่ายทอดในระบบ การศึกษาลดลงด้วย การพัฒนาการศึกษาตั้งแต่แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2479 เป็นต้นมา

จนถึงแผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2521 ได้ให้ความสนใจและความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อนข้างต่ำ เนื้อหาสาระในหลักสูตรจะเน้นเรื่องวิทยาการสากล (ภูมิปัญญาสากล) เป็นส่วนใหญ่ โดยรัฐเป็นผู้ดูแลการจัดการศึกษาทั้งระบบ ทำให้เยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติมองไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องมาจากปัญหา 5 ประการ ดังนี้

1. ขาดการยอมรับภูมิปัญญาไทย การปกครองประเทศไทยโดยการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ทำให้วัฒนธรรมเมืองหลวง ซึ่งรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสาน มีอิทธิพลครอบงำไปทั่วประเทศ ส่งผลให้ความเป็นตัวของตนเอง ศักดิ์ศรี ความภาคภูมิใจ ในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีมาแต่อดีตกดหายไป ชาวบ้านส่วนใหญ่รับมาหลายแบบโดยเฉพาะทางการศึกษา และสื่อมวลชน ก่อให้เกิดความสูญเสียความภาคภูมิใจ ไม่ยอมรับภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ อีกทั้งถูกรู้ว่าเป็นของโบราณและไม่ทันสมัย

2. การละเลยและละทิ้งภูมิปัญญาไทย คนไทยยุคปัจจุบันมีวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ ภายใต้สังคมที่ผสมผสานระหว่างเก่ากับใหม่ ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่นับวันจะเสื่อมโทรม สังคมกำลังก้าวเข้าสู่ภาวะการขาดความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ ในที่สุดภูมิปัญญาไทยที่เคยใช้เป็นแกนนำในการดำเนินวิถีชีวิตก็ถูกละเลยไม่นำมาศึกษา และถ่ายทอดอย่างไม่เป็นระบบ ละทิ้งไปที่ละน้อยๆ จนเกือบหมดสิ้น

3. การรับภูมิปัญญาใหม่เข้ามาอย่างขาดความระมัดระวัง ทำตามอย่างชาวตะวันตกไม่คิดพิจารณาอย่างถ่องแท้ สิ่งใดดีงามเหมาะสมกับวัฒนธรรมของตนหรือไม่ เช่น การรับภูมิปัญญาท้องถิ่นตะวันตกและอเมริกามาใช้ในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่ขนาดใหญ่ ซึ่งล้วนเป็นการทำลายธรรมชาติ และการรับภูมิปัญญาในการอุปโภคบริโภคที่สะดวกเข้ามาใช้ทำให้เกิดการขาดดุลทางบัญชีและเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ

4. ขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาไทย พึ่งภูมิปัญญาของชาติอื่นโดยยกย่องให้เขาเป็นที่ปรึกษาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งที่ตัวเองก็สามารถทำได้แต่ไม่มีความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตนเอง

5. ภูมิปัญญาใหม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ทำลายป่าเขาที่สมบูรณ์ กลายเป็นภูเขาหัวโล้น เพื่อทำการเกษตรแบบใหม่ ทั่วทุกภาค จนเกิดน้ำท่วมและภาวะแห้งแล้งทุกปี

6. ขาดนโยบายในการส่งเสริมด้านภูมิปัญญาไทย ในปัจจุบันการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด มากกว่าส่งเสริมให้เกิดคุณภาพของคน ที่สามารถจัดการชีวิต และทรัพยากรต่างๆ ในลักษณะที่สามารถใช้ภูมิปัญญาในการพึ่งตนเองได้ เพราะการจัดการศึกษามีกรอบ และต้องอยู่ในกระบวนเดียวและวิธีเดียว

7. การจัดการศึกษาไม่สามารถขยายโอกาสการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาไทยไว้ได้ แม้ว่าการศึกษาในระบบถือเป็นแกนหลักของการจัดการศึกษาก็ตาม แต่ที่ผ่านมามีเยาวชนเพียงร้อยละ 34.5 เท่านั้นที่ได้รับโอกาสเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษา จึงเท่ากับว่าระบบการศึกษาของไทยได้ปล่อยปละละเลยให้คนส่วนใหญ่ของประเทศตกอยู่ในสภาพด้อยพัฒนา

8. การบริหารการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน ไม่เอื้อต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เพราะโครงสร้างการศึกษาเป็นแบบกระจาย สถานศึกษาขาดการสนับสนุนด้าน วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนระบบบริหารไม่เอื้อให้ครูผู้สอนออกนอกสถานที่ เพื่อประสานงานหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงภูมิปัญญา

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2538 : 25 - 26) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การที่ประเทศชาติมีการพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมมากขึ้นเป็นปัจจุบันให้ท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตในลักษณะพึ่งพาทางเศรษฐกิจ และเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โดยขาดการคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมของชุมชน ปัญหาอันเกี่ยวเนื่องในการพัฒนาจึงตามมามากมาย เช่น การขาดความสนใจที่จะกระทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน การขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของในสมบัติส่วนรวมของชุมชน การขาดความผูกพันกับท้องถิ่น ปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกิน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อม ปัญหาเหล่านี้ผลักดันให้ชาวบ้านต้องออกมาหารายได้นอกท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น ซึ่งล้วนแล้วแต่จะเป็นปัญหาที่มีส่วนทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเสื่อมสลายได้ในที่สุด

ประคอง เอี่ยมศิริ (2535 : 150) ได้ชี้ให้เห็นเป็นปัญหาของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านว่าการปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นั้นเป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในแบบแผนทางวัฒนธรรม จากการพัฒนาของรัฐในช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งมีจุดเน้นในการพัฒนาเป็นลักษณะของทุนนิยมเสรี โดยให้สินค้าและบริการต่าง ๆ จากสังคมเมืองได้มีการแข่งขันกันในตลาดโดยใช้กลไกของราคาเป็นปัจจัยตัดสิน ลักษณะดังกล่าวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ส่งผลให้สังคมชนบทของไทยต้องปรับตัวจากสังคมประเพณี (Traditional Society) กลายมาเป็นสังคมที่มีความทันสมัย (Modernization) มากยิ่งขึ้น ปัจจัยดังกล่าวทำให้ชุมชนต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงจากการผลิตงานหัตถกรรม เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันที่มีแบบแผนของตนเองมาเป็นการพึ่งพาสินค้าและบริการจากสังคมเมืองมากขึ้น เนื่องจากมีความสะดวกสบาย และสามารถที่จะหาซื้อได้ง่ายอันเนื่องมาจากประสิทธิภาพของการผลิต เช่น ผ้าทอ เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เหล่านี้ถูกแทนที่ด้วยผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปจากโรงงานที่ทำด้วยใยสังเคราะห์ ภาชนะพลาสติกหรือโลหะอื่น ๆ แม้แต่กิจกรรมทางประเพณี เช่น การทอดตุ๋นถวายวัด ก็เปลี่ยนมาเป็นการซื้อหาจากตลาดแทน และนับวันก็ยิ่งให้ความสนใจกับสินค้าเหล่านี้มากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้งานหัตถกรรมพื้นบ้านถูกละเลย ขาดคุณค่าและสืบทอดคนรุ่นใหม่ในสังคม

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 5-9) ได้กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่าเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่สมควรได้นำมาทบทวนอีกคือ การบริหารงานที่มีศูนย์รวมอยู่ในส่วนกลางของทุกกระทรวง ทบวง กรม โดยมีความเชื่อว่า สามารถจะทำให้ประเทศไทยเป็นเอกภาพทางเดียวกันในการดำเนินชีวิต ค่านิยม และพฤติกรรมต่าง ๆ ขณะเดียวกันผู้อยู่ใต้การปกครองก็ได้รับอิทธิพลจากระบบการศึกษาแบบสากล ทำให้รู้สึกว่ามีปมด้อย อยู่กับวัฒนธรรมที่ต่ำต้อยกว่า เป็นเบี้ยล่าง ไม่มีศักดิ์ศรี ไม่มีความภาคภูมิใจ ทำให้ชาวบ้านไม่เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีตนเองซึ่งได้สังขมาหลายชั่วอายุคน

พิทยา สายหู (2532 : 287) กล่าวว่า หน่วยงานราชการในท้องถิ่นมักจะทำกิจกรรมพัฒนาเฉพาะของหน่วยงานโดยไม่คำนึงถึงพื้นฐานลักษณะชีวิตและภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานราชการ การมีบทบาทเฉพาะในการนำความรู้และวิธีการแปลกใหม่มาเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้มีการพัฒนา จึงเป็นสิ่งที่ทวนกระแสกับการเก็บรักษา แบบอย่างประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้าน

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยได้สรุปสาระได้ว่าสภาพปัญหาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ขาดเอกสาร ตำรา ความรู้ ความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่มีนโยบายรองรับอย่างชัดเจน ระบบบริหารที่รวมศูนย์อำนาจจากส่วนกลาง ขาดการยอมรับจากสังคมสื่อมวลชนของรัฐและเอกชน ไม่เข้าใจและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญา แต่กลับไปพึ่งภูมิปัญญาอื่น และจากปัญหาเหล่านี้จึงทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีคุณค่า

ความรู้เกี่ยวกับยุทธศาสตร์

การกำหนดยุทธศาสตร์เป็นกระบวนการสำคัญในการบริหารงานขององค์การ ซึ่งวิธีการกำหนดยุทธศาสตร์ได้ถูกพัฒนาปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการบริหารงานมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของการบริหารที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพขององค์การในขณะที่สถานะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อองค์การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงทำให้การกำหนดยุทธศาสตร์จึงมีบทบาทสำคัญในการบริหารยุคมุ่งเน้นคุณภาพยิ่งขึ้นบางครั้งจึงมีผู้เปรียบเทียบการกำหนดยุทธศาสตร์ว่าไม่แตกต่างไปจากตำราพิชัยสงครามที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งยุทธวิธีสำหรับรุกไปข้างหน้าเพื่อชัยชนะเพียงอย่างเดียวดังนั้นการกำหนดยุทธศาสตร์จึงถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า " การวางแผนเชิงรุก " หรือ " การวางแผนกลยุทธ์ " เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ผู้นำสามารถดำเนินการได้บรรลุเป้าหมายสูงสุด

1. ความหมายของการกำหนดยุทธศาสตร์

การกำหนดยุทธศาสตร์ หมายถึงการกำหนดวิธีการที่ชาญฉลาดไปดำเนินงานเพื่อให้งานบรรลุภารกิจที่กำหนดไว้ซึ่งแต่ละภารกิจจะมีหลายยุทธศาสตร์ก็ได้ การกำหนดยุทธศาสตร์เป็นศาสตร์และเป็นศิลป์ของการบริหารที่มีความเกี่ยวข้องเริ่มตั้งแต่ระดับองค์กร ระดับหน่วยงานย่อย และระดับเจ้าหน้าที่โดยทั่วไปผู้บริหารต้องมีหน้าที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ทุกระดับเพื่อความชัดเจนและมีความสอดคล้องกันเพื่อที่จะทำให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หรือช่วยให้การดำเนินการได้บรรลุเป้าหมายสูงสุด

2. ความจำเป็นของการกำหนดยุทธศาสตร์

การกำหนดยุทธศาสตร์เป็นการวางแผนกลยุทธ์ที่มุ่งไปในอนาคต มีกระบวนการคิดหาวิธีการที่ดีที่สุด โดยให้ความสำคัญกับผลกระทบจากปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในตลอดทุกมิติขององค์กร รวมทั้งมีการยอมรับร่วมกันของคนในองค์กร จึงอาจกล่าวได้ว่าการกำหนดยุทธศาสตร์มีความจำเป็นอย่างมากสำหรับผู้บริหารที่มุ่งหวังผลสำเร็จในการดำเนินงานในองค์กรที่ซับซ้อนหรือองค์กรที่ต้องได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพแวดล้อมภายนอก อาทิเช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม การขยายตัวอย่างรวดเร็วทางเทคนิค วิทยาการต่าง ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงข้อกฎหมายต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่ก่อให้เกิดผลที่เป็นโอกาส และอุปสรรคต่อการดำเนินงานขององค์กร ดังนั้นผู้บริหารต้องหาวิธีการในการกำหนดทิศทางงานที่ชัดเจน และต้องจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อให้สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ โดยปรับขีดความสามารถขององค์กรให้ดำเนินการภายใต้สภาพแวดล้อมและข้อจำกัดให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า " การกำหนดยุทธศาสตร์ " หรือการวางแผนกลยุทธ์เป็นสิ่งจำเป็นในยุคของความผันผวนอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพราะสาเหตุดังนี้

2.1 การวางแผนแบบเดิมส่วนใหญ่จะใช้วิธีคาดคะเนจากข้อมูลที่ยึดถือจากผลงานในอดีต แต่ไม่สามารถบอกทางเลือกใหม่ที่ดีกว่าสำหรับอนาคต

2.2 การวางแผนแบบเดิมไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นและไม่สามารถใช้ประกอบการตัดสินใจในการดำเนินการใหม่ ๆ หรือลดการดำเนินการในสิ่งที่กำลังทำอยู่

2.3 การวางแผนแบบเดิมจะให้ความสำคัญกับการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ดังนั้นข้อมูลสำหรับการวางแผนส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่กับการติดตามแนวโน้มทางเศรษฐกิจมากกว่า สภาพทางสังคม การเมืองและปัญหาอื่น ๆ

2.4 การตัดสินใจต่าง ๆ พิจารณาในขอบเขตที่จำกัด จึงไม่ครอบคลุมผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

(Stakeholders)

2.5 แผนที่จัดทำให้ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับแผนประจำปีเท่านั้น

2.6 การวางแผนแบบเดิมมีแต่รายละเอียดทางงบประมาณ แต่ขาดความชัดเจนในกรอบแนวทางเพื่อให้องค์กรพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ

2.7 การวางแผนแบบเดิมส่วนใหญ่ชี้ให้องค์กรให้ขยายตัวไปในเชิงปริมาณ โดยมองข้ามงานสำคัญคือ การปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินการภายใน

3. ประโยชน์ของการกำหนดยุทธศาสตร์

การกำหนดยุทธศาสตร์หรือการวางแผนเชิงกลยุทธ์เป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้บริหารในการปรับเปลี่ยนองค์การให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อม และเป็นประโยชน์หลายประการต่อการบริหารงานในองค์กรต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาสรุปได้ดังนี้

3.1 องค์กรต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้านความต้องการด้านความต้องการที่ไม่คงที่ ดังนั้นการกำหนดยุทธศาสตร์หรือการวางแผนกลยุทธ์สามารถช่วยให้ผู้บริหารทราบถึงปัญหาอุปสรรคตลอดจนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเตรียมหาวิธีการลดความเสี่ยง ที่จะเกิดขึ้นต่อองค์กรไว้ล่วงหน้า

3.2 องค์กรไม่สามารถคาดการณ์สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลต่อการอยู่รอดขององค์กร ดังนั้นการวางแผนกลยุทธ์สามารถช่วยทำให้การใช้ทรัพยากรขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 การแข่งขันมีความรุนแรงและมากขึ้นโดยลำดับ ดังนั้นองค์กรต้องค้นหาแนวทางที่ดีที่สุดที่จะตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการ การกำหนดยุทธศาสตร์หรือการวางแผนกลยุทธ์จึงสามารถช่วยค้นหาวิธีการแก้ปัญหา และช่วยให้เกิดการปรับทิศทางและภารกิจขององค์กรให้ เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม

3.4 เมื่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนหาวิธีการที่ดีที่สุดสำหรับองค์กรในกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ ดังนั้นจึงช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างสมาชิกขององค์กรและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เกิดการประสานงานและบูรณาการทางด้านความคิดและนำมาสู่การนำแผนไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จร่วมกัน (พวงรัตน์ เกษรแพพย์ 2543 : 11 - 25)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดและหลักการกำหนดยุทธศาสตร์หรือการวางแผนกลยุทธ์มีวิวัฒนาการที่ชัดเจนในประวัติการเปลี่ยนแปลงของระบบการจัดการขององค์กรภาคธุรกิจ ซึ่งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ที่มี

ความซับซ้อน ไม่แน่นอน และมีผลกระทบซึ่งกันและกันค่อนข้างมาก ดังนั้นการกำหนดยุทธศาสตร์ จึงถูกนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ตามที่กำหนด โดยการ นำเอาพลังทุกส่วนขององค์กรมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด แผนกลยุทธ์จึงมีลักษณะเกี่ยวข้องกัน ทุกระดับขององค์กรตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารระดับกลาง ผู้บริหารระดับปฏิบัติ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

อังกูล สมคะเนย์ (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรพบว่าศึกษานิเทศก์ ผู้บริหาร โรงเรียนและครูวิชาการโรงเรียนส่วนใหญ่เห็นด้วยและได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของท้องถิ่นมาใช้พัฒนาหลักสูตรในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริมด้วยวิธีการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือหรือช่างเทคนิคชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

2. ปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรพบว่า ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหาร โรงเรียน และครูวิชาการโรงเรียน มีปัญหาเกี่ยวกับ ด้านงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านนโยบายและการนิเทศติดตามผล ตลอดจนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตร

วิจิตร ไชยศิลป์ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสำรวจการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ครูส่วนใหญ่มีการพัฒนาหลักสูตรในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มทักษะภาษาไทยโดยปรับกิจกรรมการเรียนการสอนกิจกรรมเสริม ปรับสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้วและจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ได้แก่ ครูที่สอนในระดับชั้นเดียวกัน ส่วนการปรับ เพิ่ม ลด รายละเอียดการจัดทำเนื้อหาวิชาขึ้นใหม่ มีการดำเนินการค่อนข้างน้อยและดำเนินการในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มทักษะภาษาไทย และกลุ่มทักษะคณิตศาสตร์ เท่านั้น

2. ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่ได้แก่ ขาดเอกสารหรือแหล่งความรู้สำหรับให้ครูศึกษาและค้นคว้า ขาดวัสดุและงบประมาณในการดำเนินงานซึ่งครูส่วนใหญ่แก้ปัญหาโดยร่วมกันจัดทำในระดับกลุ่มโรงเรียน และครูเหล่านั้นได้เสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหาเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นและงบประมาณเพื่อช่วยเหลือครูและโรงเรียน

กิตติพิศ ศิริสูตร (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ศึกษานิเทศก์อำเภอ และผู้บริหารโรงเรียน ส่วนใหญ่สนับสนุนส่งเสริมให้ครูนำภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่อง คติ ความคิด ความเชื่อ ศิลป วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี และการประกอบอาชีพของท้องถิ่น มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นในลักษณะของการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน ปรับ เพิ่มรายละเอียดเนื้อหา ปรับปรุงและเลือกใช้สื่อ การเรียนการสอน โดยการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือ หรือช่างเทคนิคชาวบ้านและนิมนต์พระสงฆ์มามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และใช้กิจกรรมในการนิเทศโดยการให้ คำปรึกษา แนะนำเป็นรายบุคคล ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนในด้านการเตรียมบุคลากร สถานที่งบประมาณ การจัดทำข้อมูลพื้นฐาน ติดต่อประสานงาน จัดหาวัสดุหลักสูตร ครูผู้สอนส่วนใหญ่ มีการศึกษาและนำภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี มาใช้ในการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน ปรับ เพิ่ม รายละเอียดเนื้อหาและปรับปรุง และเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 6 โดยการนิมนต์พระสงฆ์ และเชิญผู้อาวุโสหรือผู้เฒ่า มีครูผู้สอนในระดับชั้นเดียวกันมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและปราชญ์ชาวบ้านส่วนใหญ่ถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับครู ให้คำปรึกษาแนะนำโดยตรงแก่ครูผู้สอน ส่วนปัญหาที่พบครูส่วนใหญ่ขาดงบประมาณและขาดเอกสารในการค้นคว้าผู้บริหารโรงเรียนและศึกษานิเทศก์ส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น แนวทางแก้ไขปัญหาโดยการจัดประชุมอบรมให้ความรู้

สุธาทิพย์ งามนิล (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นในกลุ่มโรงงานและพื้นฐานอาชีพของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรทางสังคมในชุมชน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น โดยการให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะ และให้บริการด้านวัสดุอุปกรณ์และสถานที่

ประเภทและลักษณะการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติที่โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่นำมาใช้ ได้แก่ พืช สัตว์ โดยนำมาเป็นวัสดุประกอบการเรียนการสอนหลังจากพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ บุคลากรภายในโรงเรียน โดยการเชิญมาเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยการศึกษาเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

ปัญหาการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้พัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ที่โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่พบคือ ขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยเหนือ และบุคคลที่เป็นทรัพยากรที่อยู่ห่างไกล

ปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ได้แก่บุคคลที่เป็นทรัพยากรไม่มีเวลาว่างพอแหล่งทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนจำกัด เวลาไม่เหมาะสมต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรทางสังคมในชุมชน แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรทางสังคมในชุมชนอยู่ห่างไกลโรงเรียน ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากโรงเรียน

ศิริรัตน์ บุญศรีและคนอื่นๆ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาน่าน ผลการวิจัยพบว่า

1. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน ของครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่นำความรู้มาใช้สอนวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ครูผู้สอนนำมาใช้ในการเรียนการสอนในระดับปานกลาง มีการปฏิบัติน้อย

2. การจัดการเรียนการสอนที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนครูได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารมาก ส่วนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ได้รับการสนับสนุนในจำนวนน้อย

นงลักษณ์ วงศ์ประเสริฐและคนอื่นๆ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่องปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า

1. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในด้านพัฒนาหลักสูตร การบริหารและการ

จัดการด้านการเรียนการสอน และแหล่งวิทยากรในท้องถิ่น ส่วนมากเป็นเรื่องการประกอบอาชีพ มีสภาพและปัญหาในการเรียนการสอนเพราะวิทยากรไม่มีความรู้เรื่องการถ่ายทอด และได้รับการสนับสนุนน้อย

2. เวลาในการจัดการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นค่อนข้างน้อย

3. ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นช่างฝีมือ

เกษมเวียง อริยะสุนทร และคนอื่นๆ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ใช้ในโรงเรียนประถมศึกษานั้นยังไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรมากนัก ความรู้ที่นำมาพัฒนาหลักสูตรเป็นเรื่องของการประกอบอาชีพ

รัตนะ บัวสนธ์ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า

1. ภายในชุมชนแห่งนี้มีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ การอนุรักษ์และสร้างป่าไม้ของชุมชนตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ (การใช้สมุนไพร) ที่เป็นกระบวนการคิดและกระทำโดยเจ้าอาวาสวัดในชุมชน ความเป็นมาของชุมชนและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชนนั้น มีระดับความสัมพันธ์ที่ดีโดยขึ้นอยู่กับตัวบุคคลหลักคือผู้บริหารโรงเรียนซึ่งมีปัจจัยสายสัมพันธ์เครือข่ายจากการแต่งงานเป็นเหตุส่งเสริมสนับสนุน แต่สำหรับการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้นมีบรรยากาศเป็นแบบปล่อยปละละเลยผู้บริหารโรงเรียนไม่มีศักยภาพในการพัฒนางานวิชาการโรงเรียนอย่างเพียงพอโรงเรียนกับชุมชนไม่เคยมีการวางแผนงานร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนมาก่อน

2. หลักสูตรแม่บท (หลักสูตรประถมศึกษาปี พ.ศ.2521 ฉบับแก้ไขปรับปรุงปี พ.ศ.2533) ได้กำหนดแนวทางเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้ ผลจากการสนทนากลุ่มสมาชิกผู้ร่วมสนทนาสามารถช่วยกันกำหนดเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุประสงค์ของหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ และวิธีการวัดประเมินผลการเรียนได้ โดยเฉพาะการกำหนดเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นสมาชิกผู้ร่วมสนทนาเสนอสอดคล้องกับผลการวิจัยข้อที่ 1 และยังเสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของชุมชนอีกด้วย ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดนี้นำไปประมวลจัดทำเป็นหลักสูตรฉบับโครงร่างแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญภายนอกและผู้ร่วมสนทนากลุ่มในชุมชนตรวจสอบ ผลการตรวจสอบทำให้

มีการแก้ไขบางส่วนได้แก่ หลักการหลักสูตร วัตถุประสงค์หลักสูตร และแผนการจัดการเรียนการสอน

3. นโยบายการควบคุมทางวิชาการ จากหน่วยงานบังคับบัญชาส่วนกลางเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรติดขัด ความไม่เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจทางวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหาร โรงเรียนมีแนวโน้มทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้พื้นฐานทางความใส่ใจทางวิชาการของครูที่แตกต่างกันก็ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลแตกต่างกัน นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตร นอกจากนี้นักเรียนยังมีทัศนคติที่ดีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกันกับผู้รู้ในท้องถิ่นชุมชนที่ให้ความสนใจและสนับสนุนการร่วมกิจกรรม

การเรียนการสอน

4. ในด้านหลักสูตรนั้นมีส่วนที่ต้องแก้ไขคือ เนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของชุมชน และการกำหนดเวลาเรียนตามเนื้อหาต่างๆ ของหลักสูตรยังไม่เหมาะสมนัก สำหรับผลการประเมินด้านผู้ปกครองนักเรียนพบว่าผู้ปกครองให้การสนับสนุนการใช้หลักสูตร

สมพิศ วงษ์แหยม (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้นำทรัพยากรท้องถิ่นมาเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร เป็นเรื่องของคติ ความคิด เรื่องศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ

ไพศิษฐ์ สุทธินันไช และคนอื่นๆ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนวิชาสังคมศึกษาของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่าโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดน่านได้นำความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในวิชาสังคม เป็นเรื่องคติ ความคิดความเชื่อ และเรื่องศิลป วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณี

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า

1. การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งระดับประถมศึกษาและมัศึกษามีค่อนข้างน้อยความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่รวบรวมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น เช่นการจักสาน เทคนิคการทำเกษตรกรรม เทคนิคการทำผ้าและเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น

2. การสนับสนุนให้ครูผู้สอนนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหาร โรงเรียนส่วนใหญ่ได้สนับสนุนให้ครูนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน โดยการให้คำแนะนำทั้งในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เชิญวิทยากรท้องถิ่นหรือผู้รู้ในท้องถิ่นหรือผู้รู้มาให้ความรู้แก่ครู ส่งเสริมการจัดทำสื่อการเรียนการสอนให้มีหลากหลาย สืบแหล่งความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนจัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างครูกับประชาชนในท้องถิ่น

3. การนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่น มาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ดำเนิน โดยนำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งความรู้ในชุมชน เชิญชาวบ้านหรือผู้รู้ในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร นำกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของความรู้ของชาวบ้านมาจัดการเรียนการสอนและนำมาเพิ่มเติมในรายวิชาสอน โรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ดำเนินการโดยให้ครูผู้สอนนำเนื้อหา และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านมาเพิ่มเติมในรายวิชาที่สอนนำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ของชาวบ้านและให้ครูผู้สอนนำกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของความรู้ของชาวบ้านมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

4. ปัญหา อุปสรรคของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนคือขาดการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณครูผู้สอนมีความเข้าใจในการนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย และวิทยากรท้องถิ่นบางคนมีความเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้ค่อนข้างน้อย

5. แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน

5.1 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การเรียนการสอน ควรเป็นองค์ความรู้ และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรมสอดแทรกอยู่ด้วย และเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.2 กระบวนการเรียนการสอน เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น เน้นศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจวิธีคิด และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.3 ให้ผู้เรียนได้คิดอย่างอิสระ คิดหลายด้านหลายมุม และสรุปเป็นความรู้ และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดของผู้บริหารและครูผู้สอนที่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน มีความคิดเห็นสอดคล้องกันสรุปได้ดังนี้

1.1 การแก้ปัญหาและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนก็เช่นเดียวกัน ควรจะให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมกับการโรงเรียน ในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลาน ตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลการดำเนินการของโรงเรียน

1.2 ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นผู้ที่รู้เรื่องสิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่นในเรื่องของคติ ความเชื่อ ความคิด ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมดีกว่าครูผู้สอน ดังนั้น โรงเรียนจึงเชิญมาร่วมจัดการเรียนการสอนเพราะเชื่อมั่นว่า

1.2.1 ผู้ที่มาร่วมงานกับโรงเรียนจะช่วยประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนให้แพร่หลายและกว้างขวางยิ่งขึ้น

1.2.2 บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน จะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และชุมชนมีความเจริญ

1.2.3 ภาควิชาความรู้ใจที่ได้มีส่วนร่วมในการให้ความรู้แก่บุตรหลาน

1.2.4 นักเรียนมีโอกาสเลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจมากยิ่งขึ้น

1.2.5 นักเรียนจะเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นและรักษาให้คงไว้

1.2.6 นักเรียนจะเห็นคุณค่าของผู้รู้ในท้องถิ่น

1.2.7 นักเรียนจะได้รับประสบการณ์ตรงจากผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์

1.2.8 โรงเรียนสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนครู

2. การดำเนินงานของโรงเรียน ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน พบว่าวิธีที่นำมาใช้ได้แก่ การเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน โดยเชิญมาพูดหรือสอนนักเรียนในชั้นเรียน ให้นักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ หรือฝึกงานที่บ้านและสถานที่ประกอบการของผู้รู้ การนำสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ใน ท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนนำความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสอดแทรกในวิชาที่สอน

3. ผลที่ได้รับจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน พบว่าผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียน โรงเรียนและชุมชนมี ดังนี้

3.1 นักเรียนเรียนอย่างมีความสุขและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปช่วยเหลือครอบครัวและชุมชนได้

3.2 มีความพอใจในผลงาน

3.3 เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.4 ให้ความสนใจในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

3.5 มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักและนิยมของชุมชน

3.6 จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

3.7 ชุมชนให้ความร่วมมือบริจาคสิ่งของเครื่องใช้สมัยเก่าให้โรงเรียนเก็บไว้ใน

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้นักเรียนได้ศึกษา ค้นคว้า เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียน และชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียน

เอกรินทร์ นำสันเทียะ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อ ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ : กรณีศึกษากลุ่มไทยลาว ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบัน

1.1 แนวโน้มนโยบาย กำหนดให้มีการปรับปรุงระบบหลักสูตร เนื้อหาสาระให้ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ให้ผู้บริหารมีอำนาจนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษา พัฒนาครูให้มีความรู้ความเข้าใจในการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่

1.2 แนวทางปฏิบัติกำหนดให้จัดทำข้อมูลแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งวิทยา การ จัดทำหลักสูตรร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น เน้นการปฏิบัติจริง โดยอาศัยเครือข่ายการเรียนรู้

1.3 เนื้อหาการเรียนการสอนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางยกเว้นเนื้อหา ในเรื่องความเชื่อทางพุทธศาสนา คุณค่าของความเชื่อระหว่างคนกับธรรมชาติ คุณค่าของคำสอน ขนบธรรมเนียมประเพณี การใช้แหล่งน้ำและคุณค่าของศาสตร์ท้องถิ่นมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

1.4 วิธีการถ่ายทอด ส่วนใหญ่นิมนต์พระมาเทศนาศึกษาแหล่งความรู้ในวัดและชุมชน และนำเนื้อหาจากรายการวิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ บทเรียนสำเร็จรูป และวารสารหรือสื่อสิ่งพิมพ์ อื่น ๆ มาถ่ายทอด

2. ปัญหา

โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านงบประมาณมีปัญหาอยู่ ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีปัญหาในระดับมากในเรื่อง ขาดการรับรู้ใน นโยบาย ขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดแคลนปราชญ์ท้องถิ่น ขาด แคลนวัสดุอุปกรณ์ขาดการสนับสนุนงบประมาณมีขึ้นตอนมาก มีไม่เพียงพอและขาดการสนับสนุน จากหน่วยงานต้นสังกัด

3. ข้อเสนอแนะแนวทาง

หน่วยงานที่รับผิดชอบและโรงเรียนควรดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

3.1 พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ท้องถิ่น มีความสามารถในการถ่ายทอดและมีความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 จัดการเรียนการสอนในเชิงรุก

3.3 จัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอและแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ

3.4 จัดทำข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.5 สร้างขวัญและกำลังใจให้บุคลากร

3.6 จัดตั้งองค์กรระดับชาติ

3.7 ลดขั้นตอนค่านงบประมาณ

3.8 กระจายอำนาจสู่ชุมชน

3.9 สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและจากส่วนกลาง

วิสากุล กองทองนอก (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามโครงสร้างหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) สามารถนำไปใช้ในรายวิชาต่าง ๆ ดังมีวิชา ภาษาไทย กลุ่มส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มงานพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มส่งเสริมลักษณะนิสัย

2. สภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนรวมทุกงานอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นงานธุรการ การเงินและพัสดุ อยู่ในระดับน้อยและในรายชื่อของงานวิชาการ งานบุคลากร งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน งานด้านหลักสูตรและ งานด้านการเรียนการสอน อยู่ในระดับน้อย

3. ปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการบริหารการศึกษาของโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

4. วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมมีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยอ้อมมากกว่าโดยตรง โรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษามีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยอ้อมในงานวิชาการ งานบุคลากร งานธุรการ การเงินและพัสดุวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ทั้ง โดยตรงและโดยอ้อมในงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน งานอาคารสถานที่ งานด้านหลักสูตรและงานด้านการเรียนการสอน ส่วนงานกิจการนักเรียนมีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยตรง มากกว่าโดยอ้อม

2.งานวิจัยในต่างประเทศ

มาร์จอรี (Marjorie :1989) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความสำเร็จในการจัดการศึกษาของการรวมกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 5 – 7 โรงเรียนกับโรงเรียนขนาดใหญ่ในประเทศ

ออสเตรเลีย ผลการวิจัยพบว่า

1. การจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดใหญ่มีสภาพความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายสูงกว่าการจัดการศึกษาของกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวน โรงเรียน 5 – 7 โรงเรียนเข้าด้วยกัน
2. การจัดการโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนขนาดใหญ่ใช้งบประมาณที่น้อยกว่าและมีสภาพความสำเร็จมากกว่า แต่มีข้อด้อยคือการดูแลนักเรียนไม่ทั่วถึง ในขณะที่โรงเรียนขนาดเล็กดูแลนักเรียนได้อย่างใกล้ชิดทุกคน
3. ภาระกิจในการจัดการศึกษาระหว่างกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กที่รวมกันกับโรงเรียนขนาดใหญ่ไม่แตกต่างกัน โดยโรงเรียนขนาดเล็กมีภาระในการปฏิบัติงานเป็นอย่างมากเนื่องจากขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ และสภาพความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กจะขึ้นอยู่กับความเป็นผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเป็นอย่างมาก
4. การจัดการศึกษาในกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กจะสิ้นเปลืองงบประมาณมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ แต่มีข้อดีคือการเข้าถึงและมีส่วนร่วมของชุมชนได้ดีกว่าและการจัดการศึกษามีคุณภาพสูงขึ้นเป็นสัดส่วนจากความร่วมมือของชุมชนนั้น ๆ

เอ็มเมสโต (Emesto : 2000) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ลักษณะโรงเรียนในศตวรรษที่ 21 ที่ชาวโคลัมเบียต้องการ ผลการวิจัยพบว่า

1. ประชาชนต้องการให้รัฐจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและบรรลุเป้าหมายของชาติมากกว่าความต้องการให้แก่ไขปัญหาความยากจน โดยต้องการโรงเรียนที่สมบูรณ์แบบในศตวรรษที่ 21
2. ความสำเร็จของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของชาติปีได้ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษามากขึ้น
3. ความต้องการให้มีการยกเครื่องปฏิรูปการศึกษาโดยเฉพาะปฏิรูปโรงเรียน หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นความก้าวหน้าทางเศรษฐศาสตร์ ด้านการใช้ภาษาสเปน

โรบินสันและเรย์ (Robinson and Ray :1998) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาของออสเตรเลีย ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมของออสเตรเลียยังไม่ประสบความสำเร็จนัก ระบบการจัดการศึกษาของออสเตรเลียนั้นมีพื้นฐานมาจากแองโกล-ยูโรเปียนซึ่งเน้นการอ่านออกเขียนได้ การเรียนรู้จากการสังเกต การเลียนแบบ การฝึกปฏิบัติอย่างแท้จริง การสอบปากเปล่า การใช้เพลงเชื่อมความรู้ การเรียนรู้จากเว็บไซต์ต่าง ๆ

เป็นต้น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการศึกษาเป็นการส่งผ่านมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วยปรัชญา ศิลป ดนตรี เต้นรำและการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอภินิหารที่เป็นนิยายหรือตำนานที่เล่าต่อ ๆ กันมาและเน้นการศึกษาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

แซนเดอร์สัน (Sanderson : 2001) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความขัดแย้งทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาโลกในยุคโลกาภิวัตน์ของเอเชียแปซิฟิกกับตะวันตก ผลการวิจัยพบว่า ชาวเอเชียแปซิฟิกมีความพยายามหาทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหานั้นเนื่องมาจากการไหลบ่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาส่งผลกระทบต่อเป็นการครอบงำทางปัญญาและวัฒนธรรมของตนในยุคโลกาภิวัตน์ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการจัดการศึกษาของชาติต่าง ๆ และมุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาตะวันตก

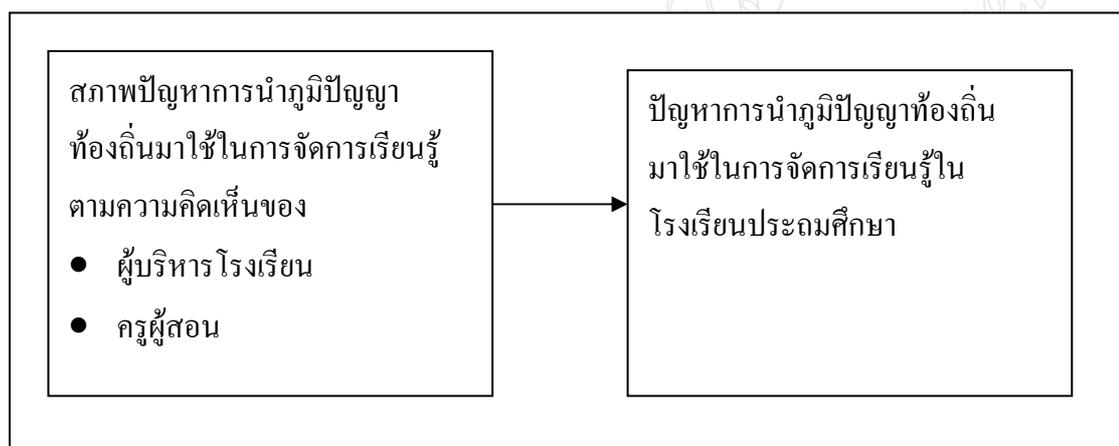
มอร์ (Moore : 2000) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ของรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียนในมลรัฐโคโลราโดสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า การที่นักเรียนถูกบังคับให้อยู่แต่ในห้องเรียนนักเรียนเบื่อกระดานดำและครูผู้สอนและเห็นว่าห้องเรียนเป็นเพียงห้องจำกัดการเรียนรู้และความรู้ของตน การเรียนรู้ในห้องเรียนหมดความสำคัญลง และเห็นว่าในอนาคตการเรียนรู้ด้วยคอมพิวเตอร์เน็ตเป็นการเรียนรู้ในโลกสมัยใหม่ที่พวกคุณต้องการซึ่งสามารถเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายตามความสนใจอย่างไม่จำกัดเฉพาะตามหลักสูตรที่โรงเรียนจัดให้ ไม่จำกัดการเรียนที่เป็นระดับชั้นเรียนเปรียบเสมือนมีห้องสมุดเคลื่อนที่สามารถเรียนรู้ได้ในสถานที่ใดก็ได้ทุกหนทุกแห่งทั้งในเมืองและในชนบท ไม่ว่าจะทำอะไร ที่ไหน ไม่ต้องพกหนังสือและไม่ต้องสิ้นเปลืองกระดาษ เพียงแต่พกพาคอมพิวเตอร์ขนาดเล็กไปเท่านั้น เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยไม่ต้องเรียนในสถาบันใหญ่ ๆ และไม่ต้องมีครูคอยบังคับ

จากผลการวิจัยของหลาย ๆ ท่าน พอสรุปปัญหาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาพบว่า มีปัญหาหลายประการด้วยกันคือ ขาดงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ขาดบุคลากรในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนไม่มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนส่วนมากจะนำมาสอดแทรกในรายวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของความคิดความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนอกจากนั้นด้านการบริหารและการจัดการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา ยังไม่ชัดเจนแน่นอนอนจึงทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

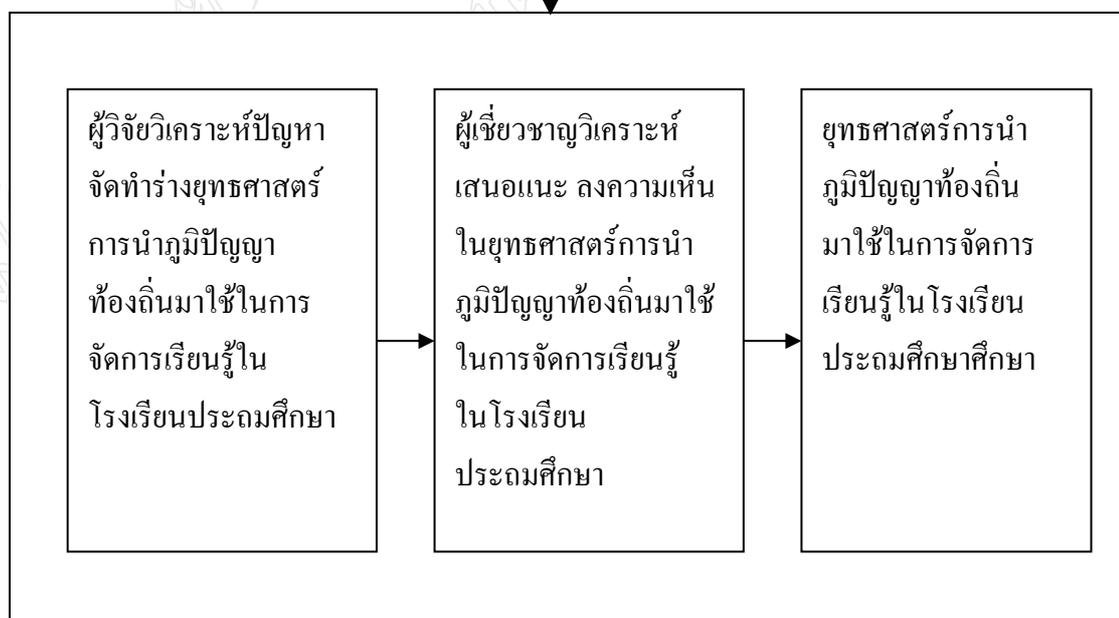
กรอบความคิดในการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา วารสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงสามารถ
นำเสนอกรอบความคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ช่วงที่ 1

ช่วงที่ 2

ภาพที่ 2.3 กรอบความคิดในการวิจัย